

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXVI.

ŠTEV. 8.

AVGUST 1916

Vsebina avgustovega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Himna trenutka — Večer</i>	337
2. Dr. Ivo Šorli: <i>Štefan Zaplotnik</i> . (Konec prihodnjič.)	338
3. Dr. Pavel Grošelj: <i>Astronomski pomenki</i> . (Dalje.)	343
4. Fran Govekar: <i>Shakespeare</i> . (Konec.)	355
5. Fran Albrecht: <i>Vesela vdova</i>	362
6. Ivan Albrecht: <i>Brambovci</i>	365
7. Dr. Jož. A. Glonar: <i>Med reformacijo in romantiko</i> . (Dalje.)	366
8. Dr. G. Čremošnik: <i>Nekaj literarne korespondence</i>	372
9. Književna poročila	378
Golar: <i>Fr. S. Finžgar: Študent naj bo</i> . — Dr. R. K.: <i>Fran Marolt, Slovenske vojaške narodne pesmi</i> . — Dr. J. A. Glonar.: <i>„Archiv für slavische Philologie“</i> . — Dr. Lončar: <i>Die slavische Volksseele</i> .	
10. Umetnost	381
I. Zorman: <i>XII. umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu</i> . — F. G.: <i>Petdesetletnica Smetanove „Prodane neveste“</i> .	
11. Razno.	
Dr. Lončar: <i>Sedemdesetletnica Jaroslava Golla</i> . — — in — <i>„1000 najkrásnějších novell světových spisovatelů“</i> .	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knafljeva ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fran Albrecht:

Himna trenutka.

Padi iskra iz vesoljne noči!
K tlom prikovane so mrke oči,
v zemljo zagreble so bedne roke
okamenelo srce.

Utrni se iskra od večnega kresa!
Nad grobom se dneva raztrga zavesa,
roža iz kamena, dan iz noči,
vzklije trenotek iz večnosti.

Padi skrb siva z jetnika ramen,
orel, otresi se nočnih bremen,
tam za obzorji, za morji v pristan
sije žarki poldan!

Sladki trenotek, moj krik gre s teboj,
iskra, izgôri, izžâri z menoj,
hip, ki v večnost te bom objel
in te zapel!

Večer.

Večera neslišen korak
polzi preko streh sveta,
noč dviga do neba
svoj kelih teman in grenak.

Kakor jeklene zavese
molčanje visi
nad srci, teži
in se trese.

Bakreno obzorja žare
od krvi v poltemo
in vse nebo
kot prebodeno srce.

Skozi žareče zavese
na trudnih ur steklo
pada jeklo
in molk.

*Lepo bi bilo, če bi kdo r
fab: 26/3*

Dr. Ivo Šorli:

Štefan Zaplotnik.

Povest veselega človeka.

(Dalje.)

XIII. poglavje.

Štefanu Zaplotniku se računi zmešajo.

Jesenko je šel res po taščo v trg, toda nazaj je ni pripeljal. Janez je znal govoriti lepe besede, če je hotel in tudi snaha je bila prijetna ženska in pametna: obložila je taščo z vsem težkim delom in ta natovorjena, kakor je bila vajena celo življenje, se je dobro počutila . . .

„Za enkrat še ne pojdem,“ je rekla. Naj poskusi nekaj časa sam, kako se živi brez gospodinje. Bo že še prišel prosit.

Jesenko je še omenil, da je zdaj še bolj nevarno, ko je pustila Štefana samega z mlado žensko v hiši; ali Zaplotnica ga menda res še vedno ni umela in je obrnila njegove besede le na zapravljanje. To je videl, da ima moža vsekakor za bolj starega, nego se zdi Jesenku. Preveč jasen pa tudi ni mogel postati, ker je težko kaj reči, predno nima človek dokazov v rokah. Celu njegove lastne misli o ti stvari so njene besede nekoliko popravile: končno ga ona, njegova žena, mora le bolje poznati v tem oziru in mogoče da so Štefanova čustva proti Anki vendar le bolj očetovska.

Tako je odnehal in je šel sam povedat Štefanu, kaj pravi mati.

„No, vidiš!“ je rekel — „kaj boš pa zdaj začel, oče?“

„Kaj bi začel?“

„Čudno je slišati, da je vse zbežalo in da nimaš nobenega svojih več okrog sebe. Najbolje bi še bilo, če bi hodil gor k nam vsaj spat in jest in bi bil le čez dan spodaj.“

„In puščal hišo samo celo noč in še po dnevi, da me nazadnje kdo okrade? Le pustite mene lepo pri miru in nič se ne bojte zame. Nisem še tako star, da bi si ne znal pomagati!“ se je zasmejal Štefan.

In ko je odšel Jesenko, je stopil v izbo, kjer je slišal Anko.

„Mati noče priti več nazaj,“ je rekel.

Dekle ga je pogledalo in se je nehote kar glasno oddahnilo.

„Ej, ti porednost ti! Ti se lahko smeješ. Potem me pa še ti pustiš!“ ji je zapretil skoraj bolj zares nego za šalo.

„Kaj bi vas pustila, ko se mi ni še nikdar tako dobro godilo!“ je rekla odkritosrčno. Štefan se je nasmehnil.

„Samo preveč dela bo. Treba bo poiskati še eno za druge stvari, ker ti boš imela z gospodinjstvom dovolj opraviti.“

Ali Anka ni hotela. Rajši naj najme eno dninarico več, kadar bo zunaj več dela, doma že sama opravi.

„Kupite rajši meni včasih kako krilo!“ se je zasmejala.

„Kar boš rabila, Anka, samo če mi ne utečeš. Če bi tebe ne imel, bi pa res ne vedel kako.“

„Pa kaj imate s tem, da vam utečem? Kam pa naj pojdem?“ ga je vprašala drugi dan.

Anki se je res čudno zdelo, kako da ne razume. Saj mora sam videti, da bi bila več nego neumna, če bi šla.

„No, no, Anka! Tako lepe dekle! . . . Če boš hotela, dolgo ti ne bo treba čakati.“

Anka je švignila s svojimi porednimi očmi čezenj in se je zasmejala.

„A, na tisto mislite? Če bi bila hotela, bi ga morebiti že imela.“ Pogledala ga je tako, da je zaslutil takoj, ali nima kaj posebnega v mislih.

„Veste kdo?“

„Kako hočem vedeti?“

„Vaša dva! Oba. Najprej Janez in potem še Tine.“

Štefanu se je zganila čudna skrb v prsih.

„In kaj sta hotela?“ je vprašal zateglo.

„Jaz že vem, kaj sta hotela. Mogoče, da le zato, da sta mislila, ali bi vi potem ne privolili prej . . . zastran premoženja, ko sta videla, da se še najbolj neveste bojite, mene pa ne tako hudo.“

„No in zakaj nisi hotela?“ jo je vprašal skoraj sovražno. In potem je dostavil zbadljivo: „Saj nista napačna fanta.“

„Naj bosta kakor hočeta, zame že nista bila. Bi pa že rajša celo vas!“

In zopet se je zasmejala; njega pa je pogrelo. Nazadnje ve sam, da ni več mlad, ali že starejši in grši so izbirali . . . Če bi bil on recimo vdovec . . . Hotel je že nekaj reči, a tu se je naenkrat oglasila zopet ona, prav tako nedolžno, kakor prej.

„Vi ste, kakor stara Jurčkovka.“

„Zakaj?“

„Pri njej so tudi rekli, da je še zmerom lepša, nego hčere, Marička in Francka, obe skupaj.“

Štefan je zardel. Dasi ljub, mu je prišel ta poklon vendar prehitro.

„Ti, ti . . . ali mi boš šla!“ se je razsrdil in se je delal, kakor bi jo hotel udariti. Veselo se je zasmejala in zbežala ven.

Ti vražji deklíč ti! Kakor kanarček žgoli ves dan.

Hodil je gor in dol po sobi in se je smehljajal pred se. Potem se je spomnil zopet njene primere z Jurčkovko. Takrat je prišel mimo ogledala . . . Pravzaprav res . . . Kaki so njegovi sovrstniki gori v vasi! Vsi sključeni, sivi in izsušeni. On pa hodi še vedno čvrsto pokoncu, čez pleča ga je, kakor bi imel trideset let in enega belega lasu ni v bradi, komaj na sencih. In po žilah prav čuti, kako se pretaka gorka živa kri. V prsih pa je toplo, čudno sladko toplo . . .

Star da! Takrat ko se je vračal od Zorkine poroke, se mu je naenkrat zazdelo tako. Ali kaj takega se začne oglašati od časa do časa, ko je človek čez štirideset. Star pa je človek takrat, ko občuti to v kosteh, ne samo, če se mu za hip tako stori v srcu.

Zunaj v kuhinji prepeva Anka:

„Lun'ca, al' ne veš nobene,
ki bi rada vzela mene,
mene star'ga dohtarja?“

„Kaj, hoče dražiti mene? Čakaj, čakaj!“ se zasmeje in jo gre pokarat.

In tako Štefan zaradi sebe in res po srcu ne pogrěša prav nobenega. Anka dela kakor mravlja, vse se sveti, vse je v najlepšem redu. In zraven tega še polno petja; zdaj iz kuhinje, zdaj iz tega razora, zdaj izza onega grma. Res kakor ptička. In Štefan jo mora časih prav resno posvariti, naj ne draži ljudi, ki so vajeni opravljati svoje težke posle mrko in molče.

Časih gre Anka tudi gor k teti in ji kaj pomaga. Lepo zaokroženo in čisto ima zdaj Ravnarica svoje majhno premoženje, na Štefanovo meječe, in če gre plug že čez Štefanovo njivo, se zareže sam od sebe dvakrat, trikrat še naprej, pa je tudi njena njiva zorana.

Ljudje govore to in to. „Najbolje, da bi pometala Štefan in Ravnarica mejnike v stran,“ pravijo nekateri. Reči pa se mora, da ne mislijo nič grdega pri tem. Preveč strašen je greh, da bi se bil že kdaj zgodil v teh poštenih krajih; in zato, ker ga ne poznajo, ga tudi ne slutijo. Morda v vsej fari samo Jesenko, ker pozna svet tudi onkraj Rogarskega vrha in tudi Štefana samega.

Ampak tako so odločili ljudje: Ravnarici je tekla voda že v grlo, pa je znala preprosiiti Štefana, ki je preveč dober človek, — komu še ni pomagal? — da jo je izvlekel iz jarka. In še to deklino mu je znala vsiliti v hišo, da ga vodita zdaj obe babnici na povodcu, ko ga je njegova pustila. „In zakaj ga je pustila? Samo

zato, ker ni bil tako neumen, kakor tisti, ki je vrgel konju vajeti, češ, zdaj pa ti vozi in glej, da me ne vržeš pod cesto," je rekel stari Podoreh, ki tudi ni hotel dati premoženja iz rok.

Tako so stali ljudje bolj na Štefanovi strani; celo taki so bili, ki so mu radi Ravnarice prišli oči odpirat kot odkritosrčni prijatelji.

Ali Štefan ni bil mož, ki bi ljubil nepotrebno odkritosrčnost in je rekel Zalokarju, ki je prišel že tretji, tako-le:

„Le nič ne skrbite zame, Zalokar, in povejte tudi drugim tako! Za mojim hrbtom je dovolj prostora, tam se pomenite in nič me ne bo bolelo, v obraz pa še solnce ni dobro!“

Tudi Jesenku je povedal tako, ko je poskusil pozneje še enkrat.

Tako je imel mir pred vsemi. In hotel je imeti mir za vsako ceno, tem bolj, ker bi mu bile zdaj take opazke še posebno mučne, ko res ni bilo več vse tako, kakor bi pravzaprav moralo biti . . .

Sicer kaj bi mu mogla vest očitati naravnost slabega? . . . Z Anko sta si bila čim dalje boljša, toda res hudega se ni dogodilo nič. Toda, če bi začel kdo dregati v to stvar, bi občutil nehote, da to vendar ni popolnoma v redu, ko sede Anka vedno k njemu na posteljo, ko mu prinese zajtrk — prvikrat jo je bil potegnil on sam k sebi — in da potem vendar ni vse tako, da bi smel vsakdo gledati skozi okno . . .

Toda koga to kaj briga, če njegove žene ne, ki ga je pustila samega z mlado žensko v koči! . . . On hoče mir in konec besedi!

In imel je mir . . . Še celo potem je imel Štefan mir, ko je morala Anka oditi gor na tetin dom in je kazala že vsa fara za njo.

„Hlapec je, tisti Čotarjev, ki ni bil nikdar nič prida, ali pa kak drugi. Za tako vse tišči, ko nima ne očeta ne matere. Štefan pa je bil gluhi in slepi, kakor da bi imel bogve kako alelujo spodaj . . .“

Tako so sodili skrajja ljudje. Toda prišel je Čotarjev in je kričal v Ankini hiši; dati mu je morala vpricho prič izpričevalo, da on ni. Za njim Zalaznikov, ko so deli nanj, potem Jernejčkov, dokler ni priklesel Juštov v hišo in je vpil, da se je slišalo skozi okna na cesto.

„Kaj boš spravljala ljudi v sramoto in skrivala? Zdaj bom pa jaz povedal: Stari sam, Zaplotnik je, nobeden drugi. Saj je hodil za tabo kakor senca. Sama sta bila spodaj, sama sta skuhala, pa še sama snejta!“

Anka je pozabila ugovarjati . . .

Zdaj, — ali je bilo res tako, ali ne: dovolj, da so se ljudem široko odprle oči, prestrašila srca in da so potem glave počasi razumele. Ti usmiljeni Bog! Mogoče je . . . In če je mogoče, se je

lahko zgodilo. Nikoli ga nisi videl pri križevem potu in prevzetnost se je držala vsake njegove besede, še celo dobre in pravične. Z brezverci v trgu se je bratil, vsakemu beriču se je odkrival; celo učitelj se je bil umaknil v zadnjem času od njega, odkar je bil vzel to deklino v hišo.

Gospod župnik je rekel:

„Saj sem vedel, da ne bo nič dobrega iz tega! Celó sam sem bil stopil enkrat k njegovi ženski v trg in dejal: „Dober človek in pameten mož je vaš Štefan in v vseh stvareh poučen; ali posebno trden ni videti ne v teh ne v drugih krščanskih stvareh. Naj se zgodi, kar se hoče: žena ne sme od moža, dokler ju ne loči smrt!“ Toda ona me ni poslušala, in zdaj ima sramoto ona in mi pohujšanje za deset rodov naprej.“

O, bolj in bolj se je zdaj vse odvrčalo od nesrečnega Štefana. Lastna hči ga ni več pogledala in zet mu v nedeljo ni dal not v roke. Odslej je ostajal Štefan zunaj pred cerkvenim zidom kakor očiten grešnik, zdaj pred lopo, zdaj pred zakristijo, tako da še gotovo ni bilo, ali prihaja vsako nedeljo k maši ali ne. Pa še od tam so ga pregnali! Pod velikim križem je sedel med pridigo pred lopo nekoč on na levi strani, pijanček Petrov Peter na desni. Pa se zasmeye Klančev Franc v lopi in reče tako na glas, da ga je slišalo vse okrog: „Ali ju vidite tam razbojnika: Petrov Peter je desni, Zaplotnik pa levi.“ Vse se je zasmeyalo ž njim in po vsej fari je šla beseda. Tako Štefan tudi pred cerkev ni hodil več. Trije so manjkali vsako nedeljo: on, Ravnarica in Anka.

Anko je videl časih kdo na njivi, drugače ni prišla iz sobe. Srepo je gledala, in če si postal in gledal tja, se je naenkrat vzravala in te merila, dokler nisi šel rajši dalje.

„Kakor da ni pri čisti pameti!“ so rekli. „Najboljše bi bilo, če bi jo vzel Bog, njo in otroka!“

Ali vzel ni Bog ne nje, ne otroka. Tak fant je, da bi ga bilo veselje gledati, če bi ne bilo tako.

„Bogve, kaj pravi zdaj Štefan?“ se je spomnil marsikdo.

Štefan si je bil našel neko gluho žensko iz Robov, tri ure daleč, ki ni spregovorila z nobenim človekom, njega samega pa ni bilo več na spregled. Še hiša je bila večinoma zaklenjena. Ko je prinesel človek mlet, je videl samo hlapca. (Konec prihodnjič.)

Dr. Pavel Grošelj:

Astronomski pomenki.

I. Zvesta spremljevalka naše zemlje.

(Dalje.)

Skozi lunine puščave.

Na luni sva.

Kot blisk sva premerila dolgo razdaljo. In sedaj stojiva tu, trdna tla pod nogami, vseokoli obdana od teme.

Vse omamljene so nama oči od blesteče solnčne luči. Z nezno svetlobo naju je za trenotek obsijalo solnce, ko sva šinila skozi čisti svetovni eter proti luni.

Tem bolj strašna je noč, ki sva zablodila vanjo. Pristala sva v neobsvetljenem delu lunine oble, in nihče nama ne more povedati, ali bo kmalu vžšlo solnce tudi za najino deželo. Kdo ve, ali sva daleč ali blizu svetlobne meje luninega krajca?

Zapriva oči, da se nama spočijejo od solnčnih žarkov, ki še vedno gore in se prelivajo po njih!

— — — Tako, in sedaj zopet spreglejva!

Oj, divne krasote! Ali naju vara pogled, ali naju slepi razgreta domišljija?

Ne; živa resnica je. Pozdravljeni stari znanci na žarečem nebu! Kako gorko je samotnemu svetovnemu potniku pri srcu, ko vas zopet uzre, ljuba znana ozvezdja.

Širno nebo nad nama žari kot božično drevo. Od temenišča tja do obzorja je posejano z nešteti lučicami. Najjasnejša noč, ki sem kedaj strmel vanjo v visokih planinah, je le medel odsev te lepote.

Ni je meglice in ni ga oblčka, ki bi zasenčil najmanjši del gorečega nebesnega morja, ni je tenke koprene, ki bi v nižavah zastrla živi soj jasnih zvezd.

Tiho in mirno blestijo na nebu, brez trepeta in migljanja zro na nas goreči svetovi.

Tu orjaška kočija Velikega voza, tam svetli trojčki Ori-
jona in nežni draguljček Gostosevčkov — vse kot na zemlji, samo neprimerno jasnejše in lepše. Vsevmes med temi ozvezdji pa je nebo kot posuto z drobnim žarečim prahom.

Kjer se širijo na zemeljskem nebu med ozvezdji temne brez-zvezdne struge, tamkaj ti mestoma prižge brezračna čista lunina noč mirijade novih svetov.

In vendar spoznam v tem divnem, razkošnem luninem nebu svojega starega znanca. Bledi odsev njegove lepote sem tolikrat občudoval na rodni zemlji.

Kaj ne, ti plameneči zvezdni kres, ti si Sirius in ti si Prokyon — in Pollux — in Capella — in Aldebaran — in Rigel? Tudi tu na luni se strinjate v svoj prekrasni zvezdni šesterkotnik, — da, vse kot na zemlji.

Vse kot na zemlji?

Skoro 400.000 kilometrov daleč sva se preselila z zemlje — desetkrat okoli in okoli ekvatorja bi ji segla ta pot, in na nebu naj je ostalo vse pri starem?

S popolnoma drugega daljnega sveta gledava vesoljstvo — in nobena izmed zvezd ni izpremenila svoje lege. Neka tajna groza me navdaja.

Kolikokrat sem gledal s svojega okna na Kamniške alpe, a ko sem stopil k sosednjemu oknu in se zopet ozrl nanje, so stale pred mano nepremične, vsi vrhunci v isti medsebojni legi in obliki.

Povsem naravno: kje daleč, daleč so planine in kako blizu se odpira okno ob oknu.

Z zemlje pogledam vesoljstvo in pogledam ga z lune, a vedno je isto. Tako neskončno je zvezdno nebo, da sta napram njemu dva daljna, daljna svetova kot dve sosedni okni ene iste hiše!

Z roko mi kažeš na prelepo ozvezdje, ki visi ravno Velikemu vozu nasproti na zvezdnem nebu. Povprašuje me pogleduješ.

Tudi jaz ostrmim za trenotek. Tega svetlega zvezdnega križa še nisem videl nikdar goreti na nebu. Tako divno more blesteti edinole toliko občudovani Južni križ, najlepše ozvezdje južnega neba, ki se na zemlji nikdar ne pripelje nad obzorje najine ožje domovine.

Iz iste strani luninega neba me pozdravlja cela čreda novih ozvezdij, ki jim ne vem imena in ne poznam njih oblike.

V nekoliko drugo smer kot v najini domačiji je obrnjeno nebesno okno, ki gledava skozenj v prostrano vesoljstvo.

Ko zopet obrneva od neba svoj pogled na tla, ki stojiva na njih, naju preseneti mehka mirna svetloba, ki je po pokrajini razlita. Popolnoma jasno razločiva, da stojiva na vrhu slokega gorskega hrbta in na obe strani pada prepad v nerazrešno temno globino.

Na daljnem horizontu se rišejo nejasno konture gorá. Niti najlepša mesečna noč ne oblije zemlje s tako jasno in živo svetlobo. Tako močno ne more sijati niti toli čisto lunino zvezdno nebo.

Odkod ta svetloba? Glej, glej, tu v zenitu!

Ogromen svetel srp plava nad najino glavo. Ali ima tudi luna svoj poseben mesec? Skoro štirikrat se vidi večji in širši od luninega krajca.

Pa saj jo poznaš? Da, to je zemlja. Kako jasno se ločijo svetli kontinenti od temnega morja.

Del Afrike in zapadne Evrope ter Atlantski ocean se še kopljejo v solnčni luči, ostalo polovico vidne hemisfere pa krije temna noč.

In kje so naše slovenske dežele?

Poglej oni rožnati pas, kjer meji obsvetljeni zemeljski zadnji krajec ob nerazsvetljene nočne pokrajine, tamkaj nekje mora ležati najina domovina. V rožnati večerni zarji ji žari nebo in ji gorijo planine, mehko pojo preko nje večerni zvonovi, zlato klasje šušti v lahnem vetru. — — — Premajhna je, da bi jo uzrl iz zvezdnih perspektiv, le slutijo jo lahko tvoje misli in želje.

Na severnem tečaju se blesti zemlji bela kapica, večni led in sneg se svetita tamkaj v poluletnem polarnem dnevu. Sijajno bele meglice skrivajo tuintam zemeljske dežele, prostrana morja oblakov so, ki jih podi vihar preko njih. In ko tako strmiš v nebo in se ne moreš nagledati rodne zemlje, se potaplja Evropa vedno globlje in globlje v temno noč, v vedno jasnejših obrisih pa se vrti Amerika izza nevidne poloble.

Popolnoma me je potolažil pogled na zemljo. Sedaj dobro vem, da nama ne bo treba več dolgo čakati dneva.

Tako visoko na nebu, da skoro v zenitu, vidijo zemljo samo oni lunini prebivalci, ki stanujejo blizu središča njene vidne poloble. Ne nahajava se torej daleč od srede luninega obraza. In ker sva zapustila zemljo ob času, ko je kazala luna skoro že fazo prvega krajca, se mora kmalu razliti solnčna luč preko sredine njenega lica.

Že blesti na nebu Jutranjica, oznanjevalka dneva, in tik pod njo se sveti Merkur. Tako blizu solнца se giblje vedno ta planet, da ga na zemlji le redkokedaj vidimo. Ker se nahaja na nebu vedno tik solнца, izide Merkur le malo pred njim, torej šele tedaj, ko je že dan, ali pa zaide takoj za solncem, ko je še svetlo — obakrat pa obledi v premočni nebesni svetlobi. Galilei, ta neumorni motrilec nebesnih prikazni, je moral umreti, predno mu je bilo usojeno vsaj enkrat videti Merkurja.

Vsak hip bo začelo bledeti zvezdno nebo v jutranjem svitu, zdaj, zdaj bo planila zarja s plamenečimi fanfarami preko obzorja in zatrobila: „Solnce prihaja!“

Še vedno tiha temna noč! Pravkar se je nekaj zasvetilo na najini desni. Droben, živo žareč rožiček se je vžgal nad horicantom v mračni noči, sedaj drugi, tretji — kot bi se nizali plameneči biseri drug ob drugega. Že rasto, postajajo večji, spajajo se v svetlo verigo.

Na najvišje vrhunce gora že pošilja solce jutranje pozdrave — in sedaj se mora kmalu roditi dan. Cela večnost poteka — brezupno počasi teče solnčna luč po obronkih nizdol — zdaj je obsijalo solnce steno tik za nama — in zdaj najini glavi — obdana od meglenega ovoja pogleda majhna, svetlorumena kapica izza obzorja. Obrni proč svoje oči, da te ne oslepi njena žgoča svetloba! Tako žarko ne sije na zemlji niti poldansko poletno solnce.

S počasnostjo, ki je zemljani nismo vajeni, vstaja solnčna obla izza horiconta. Pretekla je dobra ura, predno se je povzpela v celoti nad pokrajino. Lunin dan se odigrava pač 29krat počasneje od zemeljskega.

Brez jutranjega svita, brez zarje, brez čarobnega prelivanja svetlobe in barv je izšlo solnce, takoj zarana bleščeče v nezmanjšani grozni svetlobi. Brez lepe scenerije zemeljskega jutra je posijalo na brezračne pokrajine. V blede kopreno mu je vsenaokoli zavito žarko telo, obdaja ga svetel ovoj njegovega razpaljenega ozračja, ki na zemlji obledi in postane neviden na njenem prerazkošno obsvetljenem nebu.

Nebo na luni pa je ostalo črno in še vedno gore na njem zvezde „pri belem dnevu“. Celo zvesta družabnika solnca, Merkur in Venera, se svetita v neposredni solnčni bližini, kajti brezračno lunino nebo ostane tudi po solnčnem vzhodu temno kot črn baržun. Le manjše zvezdice so se skrile najinemu pogledu, od premočne solnčne svetlobe omamljene oči jih ne morejo več doznati.

Med tem je posijalo solnce do vznožja višine, ki stojiva na njej in razgrnilo pred nama prečuden panorama.

Na grozničavo strmem kamenitem hrbtu sva obstala na luni. Kot severna stena Triglava pada na levi razpokano skalovje v vrto-glave prepade tisoče in tisoče metrov globoko. Prostrana ravnina se širi tam doli tja do horiconta. Samotna gora se dviga iz njene sredine jedva tisoč metrov visoko. Vseokoli ravnine pa se grmadijo vrhunci gora in se strinjajo v kamenito gorsko verigo, ki se tik pod nama v orjaškem loku povrača sama vase. Šestnajst večjih

kraterjev, ki sedijo po slemenih in obronkih mogočnega okopa, lahko naštejeva s svojega stališča. Vrhutega pa se je naselil na okopu in se zagrebel globoko vanj 13 km širok ogromen ognjenik z lastnim nasipom in lastnim središčnim stožcem.

In ko se ozreš na desno, se ti odpre enaka slika. V strmih kamenitih kaskadah pada skalovje navpik v še mogočnejšo kratersko žrelo; še večja okopna planjava beži tam doli v daljino in se izgublja ob horizontu.

Sloki hrbet, ki stojiva na njem, je torej nebotičen mejnik dveh orjaških okopnih planjav. Ko se je ob postanku obeh sosednjih kraterjev-velikanov stisnil okop ob okop, to so tlačile, dvigale in drobile titanske prirodne sile. Z obojestranskim pritiskom so zgnete ta strmi, 4000 metrov visoki greben, ki občudujeva raz njega razmetano in razkosano pokrajinsko sliko lune.

In sedaj se domislim, v kateri lunini deželi da se nahajava. Okopna planjava na levi se zove Albategnius in ona desni Ptolomaeus.

Jasna in čista leži pred nama pokrajina tja do obzorja. Obrisi najbolj oddaljenih gora so ostri in trdo zarisani. Brezzračna dalja jih ne zabriše z rahlim meglenim dihom, ne odene jih v nežno daljinsko modrino. Kakor jih vidiva neposredno pred sabo, tako trdi in ostri so gorski vrhunci, kolikor daleč seže oko.

Čudovita lepa slika luninega zvezdnega neba naju je navdušila in nama izpočetka prikupila novo domačijo. Toda ko se sedaj ozirava po okolici, se spogledava ob grozi, ki diha iz te strašne puščave.

Vsenaokoli živa siva skala. Da, kolikor daleč seže dozor: skala in skala, siva in siva stena. Kako nama žge in mami oči od žgočega solнца razpaljeno nago kamenje. Če bi se ne širilo nad nama temno nebo in če bi ne padale za skalovjem dolge črne sence, ki se na njih vsaj za trenotek spočije trudno oko, bi moral človek zblazneti same svetlobe.

Toda sence na luni ne blažijo trdega lica njenih pokrajin, s strogo razdelbo teme in luči postajajo njene konture še ostrejše in manj prikupljive. Ni ga jasnega svetlega neba, ki bi ujelo nekoliko solnčne svetlobe in jo porazdelilo v mehkih prehodih po gorskem reliefu. Brez polusence meje blesteče obsvetljene skale ob neprodirno temo osenčenih delov. Za nama pada skalovje v neobsvetljen prepad, kljub prerazkošni svetlobi pa ga pokriva tako mračna tema, da ne razločiva v njem ni stene ni dna.

Zaman hrepenijo oči, da bi uzrle vsaj nežen barven kontrast. Le tam doli v neskončni kraterski planjavi se jim dozdeva, kot da slutijo sled zelenkastega svetlobnega odseva.

Rešiva se s tega do groze pretiranega kraškega sveta tja dol na lunine ravnine! Treba se nama je podvizati, kajti čaka naju več kot 120 km dolga opasna pot.

Udariva jo naravnost po ozkem slemenu, nato v loku na levo in končno preko okopa nizdol v Albategnijevo kratersko planjavo!

Torej na pot! — — Počasi, prijatelj! — — Kaj ti je vendar? Pazi mi, da se ne prekopicneš navpik v kratersko žrelo, ki se odpira pod nama. — —

No, kaj je to? — Meni se godi enako kot tebi. Kako nerodno opletava z rokami, kako nama brcajo noge preko cilja v prazen prostor, kako trdo nama treskajo pete ob skalnata tla. Noben korak ni odmerjen pravilno. Če se ne poboljšava, morava brezdvomno ponesrečiti v teh strminah. Tako — le počasi in previdno!

Nekam neverno odkimavaš z glavo; gotovo ne moreš pogoditi, odkod izvira najina nerodnost.

Sem jo že izvil! — Kakor si čul, ima luna 80krat manj snovi kot zemlja. Zato je tudi nje privlačna sila dokaj slabejša. Ti, ki si imel na zemlji celih 70 kg, tehtaš na luni le dobrih 11 kg. Tvoje mišice so se vadile celo življenje dvigati in gibati zemeljsko pezo tvojega telesa in njegovih udov. Na luni pa ti kar nenadoma zmanjka celih pet šestin telesne teže, med tem ko ostane gibajoča sila mišic neizpremenjena. In mišice se ti gibljejo lepo po stari navadi dalje. Ako tehta sedaj na luni katerikoli del tvojega telesa le 1 kg, tedaj se trudijo mišice po starem zemeljskem predpisu, da bi dvignile kar 6 kg hkratu. Kaj čuda torej, da nama hočejo udje v presilnih gibih skoro odleteti.

S premišljenostjo in vajo premagava v kratkem tudi to težkočo.

— — — Globok navpičen prepad nama zastavi pot. Ali naj se vrneva po tako dolgi in trudapolni poti?

Z očmi premerim razdaljo — dobrih dvanajst metrov jo cenim. Tu porabiva zemeljsko moč svojih mišič! — Kratek zatek — hop! — in dospela sva srečno na nasprotni rob zevajoče razpoke. Navpična stena, visoka kot enonadstropa hiša, se dvigne nenadoma pred nama. Še en zalet! — en skok! — že sva na vrhu — in zopet pogumno naprej, novim oviram in težkočam nasproti!

— — — Po hudih naporih in mnogih blodnjah dospeva končno na prostrano kratersko planjavo.

Enolična in žalostna do brezupnosti je bila najina pot. Vedno hujše pripeka solnce na črnem nebu. Iztegni za trenotek roko iz varstvene kožice! Takoj ti jo opali in ožge pekoče solnce, osenčena stran pa ti zmrzne v ledenem mrazu, da ti postane koža trda in krhka kot steklo.

Na desni in levi se rušijo skale, nove razpoke se odpirajo po stenah, strašni kameniti plazovi se trgajo po strmih pobočjih in — bobne v nižave!

Da bi le hoteli bobneti! Toda brez poka in ropota, da, brez najmanjšega šuma se odigravajo pred nama katastrofalni prirodni pojavi. Le trda skorja pod nama nalahno trepeče. Na brezračni luni sva postala gluha! Toda le nastavi uho na skalnata tla, a pazi, da ne oglušiš od mogočne kanonade, s katero poka in se drobi lunina skorja v razbeljeni solnčni peči. Napni svoje prsi in skušaj krikniti vesel planinski vrisk v mogočne skalne stene — vse tiho — in mesto stotero bobnečega jeka ti je v odgovor le gluhi molk.

Ni je travice in mahu kraj polji, ni je niti samotne osušene bilke. Ni je niti trohice prsti, ki bi se skrivala v skromni špranji. Ni ga tu v nižavi peščenega proda, ni je mehke zemlje, ki bi vsaj mestoma pokrila nago skalo, ni ga žuborečega potoka, ni je niti zapuščene mlake, ne rose na planjavi in ne kapljice na nebu, ki bi se utrgala in kanila v to izsušeno, razpaljeno puščavo. Ni je meglice in ni ga oblaka na črnem nebu, ki bi zasenčil za trenotek neznosni solnčni soj. Ni ga ne metulja, ne ptiča, ki bi nama bil tovariš, ni ga rahlega vetriča, ki bi zašuštel v mrtvaški molk — in ni je končno besede, ki bi mogla izraziti ves strah in grozo te plašne samote.

V pogledu na rodno zemljo najdeva zopet utehe.

Ko se ozreva po nji na nebesni obok, jo najdeva nepremično še vedno na istem mestu sredi neba. Skoro poteče teden, kar sva se poslovila od zemlje. Cel nebesni obok se je med tem zavrtil z zvezdami in solncem vred za eno četrtino polnega nebesnega kroga preko najine glave. Polovica vidnega zvezdnega neba je zatonila na zapadu, druga polovica z novimi ozvezdji pa se je pripeljala od vzhoda nad obzorje. Od horiconta je priromalo solnce skoro do temenišča. Izginile so dolge temne sence gora in okopov, vsa pokrajina blešči v neznosni brezsenčni svetlobi.

Poldan bo!

Edina zemlja se ni ganila s svojega stališča. Ostala nama je in ostane tudi še nadalje zvesta tovarišica, pravi vzor neomahljive nebesne stalnosti.

Kjer je žarel pred tednom njen mogočni krajec, tamkaj opaziva danes le ozek svetel srp. Kolikor bliže se ji je primikalo na nebu solnce, ki plava daleč, daleč za njenim hrbtom v vesoljstvu, toliko tanjši in tanjši je postajal njen srp. Že stoji solnce tik nad zemljo na nebesnem oboku. In sedaj se skriva zemlja za kratek čas popolnoma najinemu pogledu. Dočakala sva fazo „zemeljskega mlaja“. V zenitu goreče solnce oznanja najini pokrajini lunin poldan.

Ves osenčen je izginil zemeljski mlaj na mračnem poldanskem nebu. Nastaviva svoj daljnogled na ono mesto neba, kjer se vrti vsa zatemnena, nevidna zemeljska poluta! Ali ne zapaziš tamkaj par medlo svetlih meglic? Kot večje se ti zde, ki poigravajo nad močvirjem. To so velemesta najine domovine, obsvetljena od milijonov drobnih lučic.

Kdo ve, ali se naju kedaj spomnijo prijatelji, ki sva jih zapustila? Ali kedaj upro svoj pogled na najino novo bivališče? Vsa odeta v noč je sedaj k luni obrnjena zemeljska poluta. In ako se vrti slučajno Evropa in z njo vred najina domačija skozi mračno polnoč, gotovo se ozre kdo izmed njih na nočno nebo, obsvetljeno od milega soja polne lune.

Ni nama treba čakati dolgo, da se zopet prikaže zemeljska obla.

Glej, že se sveti kot tanka srebrna nitka oni rob zemeljske krogle, ki je obrnjen proti zapadu. Večji in večji bo rastel zemeljski srp, globlje in globlje bo tonilo solnce na zaton.

Že padajo dolge večerne sence po prostrani kraterski planjavi. Kot ogromni baržunasti zastori se spuščajo nizdol po zapadnih obronkih ogromnega okopa, ki beži ob horizontu vseokoli naju. Zdi se nama, kot da sva uklenjena v neskončni kameniti ječi, zagrajeni na vseh straneh od nepristopnih skalnatih sten. Z orjaškimi črnimi jeziki, ki segajo vedno globlje po planjavi, liže noč svetlobo. V sivkastem tonu medli kraterska planjava, črne pošastne vijuge njenih razpok vstajajo vedno bolj plastično iz ravnine kot temne žile, ki nabreknejo, ko so se napile noči. Na vzhodu pa žarijo okopni vrhunci v vedno naraščajoči biserni svetlobi. Pridite sem, vi mojstri svetlobe in sence! Strmite z nama v ta grandiozni peroris, ki ga riše zahajajoče solnce po stenah luninih krožnih pogorij!

In zdaj je noč!

Po petnajstdnevni nebesni poti je zatonilo solnce na zapadu. Kot goreče otočje še žarijo zadnji najvišji vrhunci iz morja teme, ugašajo drug za drugim — in slednjič pokrije dolga, neprodurna

noč našo deželo. Toda, glej, že je vzrastel na nebu mogočen srp, že nama prijazno sveti z zemeljski prvi krajec.

In rasel bo dalje. — In sredi najtrše noči, ko bo hitela polnoč preko naše dežele, bo vzplamtela cela vidna zemeljska polobla v razkošni svetlobi. „Polna zemlja“ nama bo blažila strahoto noči.

Kot bi prižgal na nebu dvanajst polnih lun, tako mogočna se vidi osvetljena zemeljska kroglja. Jasno in čisto lije njena luč na brezračne lunine pokrajine, tako da se najina polnoč lahko kosa z vsakim oblačnim zemeljskim poldnevom.

Zopet bo pojemala svetla zemeljska plošča; in ko bo znova vzhajalo solnce, bo blestel na nebu zemeljski zadnji krajec, ki naju je pozdravil ob prihodu na luno.

Zemljani imenujemo luno svetilko noči. Koliko bolj opravičeno bi morali zvati lunjani solnce „veliko luč, ki naj sveti podnevi“ in zemljo „manjšo luč, ki naj razsvetljuje noči“. — Ob solnčnem vzhodu blešči zemlja kot zadnji krajec, opoldne izgine kot mlaj, zvečer se blesti kot prvi krajec, opolnoči sveti najbolj razkošno kot polna zemlja.

Seveda bi smeli tako govoriti edinole prebivalci k zemlji obrnjene lunine poloble. Seleniti, ki bi stanovali za „luninim oglom“, bi ne uzrli zemlje nikdar, kakor ne ugledamo zemljani nikoli njih pokrajini, ki se skrivajo, za vedno nedostopne našemu pogledu, na odvrnjeni lunini polkrogli.

V trenutku ti postane jasna prelepa igra zemeljskih faz in menjava dneva po pokrajinalh lune, ako se zopet spomniš na Galilejev primer „o slugi s kroglo, svetilki in plemičevi glavi“.

Midva sva tista drobna mušica sredi luninega lica. Z luno vred tečeva okrog zemlje. Toda ker ne premakne luna nikdar svojega obličja od nje, jo vidiva vedno na istem mestu žareti nad sabo. Sedaj ji gledava v svetlo lice, sedaj na pol osvetljeni profil in sedaj zopet na temni tilnik. Ker se zasuče luna tekom enkratnega obhoda okoli zemlje enkrat okoli osi, se je v tem času navidezno zatočilo celo zvezdno nebo s solncem in zvezdami vred enkrat preko luninega horiconta. Pretekkel je en lunin dan.¹

¹ Iz istega primera se tudi lahko prepričaš, da so si faze lune in zemlje vedno ravno nasprotni. Kadar imamo na zemlji polno luno, imajo na luni zemeljski mlaj, kadar nam sije prvi krajec, sveti onim zadnji i. t. d. Gotovo si že čestokrat opazil na nebu izredno ozek lunin srp, tik njega pa si ugledal celo ostalo lunino poloblo v medlosivkasti razsvetljavi. Takrat sije namreč na luno skoro še polna zemlja in njena luč je, ki ti s svojo razsvetljavo pričara na nebo od solca zasenčene dežele. Premisli, da je ta „sivkasta svetloba“, tako jo namreč imenujejo astronomi, potovala od solca na zemljo, odtod na luno in odtamkaj zopet nazaj v tvoje oko!

Znova se vžge novo jutro nad puščavami lune, zopet poteko solnce in zvezde v starih tirih preko njenega neba, še vedno stoji zemlja nepremično vrh zvezdnega oboka kot ogromna viseča svetilka in se vrti mirno kot ura okoli osi, znova se pomladi in postara njen svetli krajec — — vse dalje in zopet dalje v mučni enoličnosti.

Kot počasni trudni udari točnega nihala potekajo dnevi preko lunine oble. Vse v enem ritmu, enakih odnošajih, vedno isti scenični sliki — kot monotona melodija, ki zveni — — — zveni — — — v neskončnost.

Eno izpremembo pa bi vendar zapazilo večče oko na luninem nebu.¹ Malenkostna je ta izprememba sama na sebi, a morala bi osupniti vsako misleče bitje.

In kakor opazim z veseljem, tudi ti nisi zgrešil te zagonetne prikazni.

Pravkar poteče cel mesec, kar blodiva po luninah samotah. Še enkrat bi rada čakala čudovito sliko solčnega vzhoda, še enkrat bi se hotela opajati nad čarom gorskih velikanov, kojih vrhunci blestijo pred mladim jutrom v črno noč. Zopet nama sveti miložareča jutranjica Venera, — znova se vžigajo na obzorju strma gorska slemena — in glej, že „vzhaja solnce kot ženin iz svoje čumnate!“

Z roko mi kažeš proti solncu in z lica ti čitam, da se ti nekaj ne sklada na nebu.

Torej si ga vendar pogršil! Najinega znanca Merkurja ni več! Kako prijazno je blestel pod sestro Venero pri najinem dohodu na mesec. In bil nama je jasen porok, da se mora na luni vsak čas roditi dan. Zdani se je — a oko ti išče zaman zvestega tovariša solnca, Merkurja.

Potрпи, prijatelj — naj poteče par ur! V počasni poti se je povzpelo solnce nad pokrajine lune — in glej na levi pod njim je vzblestela nezatna zvezdica. Ali ga spoznaš nerazdružljivega spremeljevalca solnca, Merkurja?

Zakaj mu nisi v preteklem luninem dnevu posvetil vsaj par pogledov, brezdvomno bi bil izpregledal nestalen značaj tega „nemirneža“.

V nepremični lepoti so se tedaj peljale zvezde preko luninega neba. Niti ena ni krenila iz mogočnega toka, ki spaja in vodi seboj

¹ Poleg te bi se javila tudi razlika v medsebojni legi solnca in zvezd stalnic, ki ima svoj izvor v gibauju zemlje okoli solnca.

vse ogromno veseljstvo. Niti najdrobnejša zvezdica se ni premaknila iz odkazanega mesta in vsa ozvezdja se dvigajo znova v stari, znani obliki nad obzorje, da poteko svojo večno neizpremenljivo pot. Kot stanovitni neporušni svetilniki gorijo zvezde na nebešnem oceanu. In v te svetilnike je zaupljivo vpiral svoje oči že grški mornar, ko je iskal na viharnem morju poti v rešilno pristanišče. Že Odisej je gledal na ozvezdje „Velikega voza“, ko je sedel v noči samotno pri krmilu. In ko bo že davno razpalo v prah in pepel vse, kar je s trdom in naporom vstvarilo današnje človeštvo, ko bodo govorili naši potomci o današnji kulturi kot o pradavni dobi človeške razvojne zgodovine: še vedno bodo bleščala na nočnem nebu ista ozvezdja, Plejade in Orijon, Veliki voz in Kasijopeja.

V gorečih zvezdah si podajata roke preteklost in bodočnost, v njih se srečavajo pogledi ljudi, ki jih ločijo tisočletja, ki jih meje cela kulturna razdobja — od Odiseja do tebe!

Ti mali drobni človek, ki prehitavaš samega sebe v pretiranem naporu, ki v vroči naglici vstvarjaš in razdiraš kulturne vrednote kot otrok svoje igrače iz peska — ali te ni strah plamenečega kazalca nad sabo?

Ko se oziraš s ponosom na sijajni polet svoje kulture od Keopove piramide do Simplonskega predora in ko hitiš dalje in dalje v prenatrženem begu idej in iznajdb — glej, zvezdni kazalec nad tabo se še ni vidno premaknil. V sto kulturnih oblikah si že izživel samega sebe, stokrat si preuredil svoje misli, predrugičil zakone ter principe morale — v veseljstvu pa med tem še ni odbila niti ena zvezdna minuta.

Ali ni vse tvoje prizadevanje in nehanje v primeri z neskončnim nebom kot kratki polet enodnevnice?

Zvezde „stalnice“ imenujemo te nepregibne nebesne svetilnike nad sabo. In katero ime bi moglo biti zanje primernejše? Edino one se ne zganejo v neprestanem begu prirodnih prikazni, in dozdeva se nam celo, kot da se jih ni dotaknil niti siloviti val razvoja, ki pobere seboj ter dviga in nagiba vse, kar je rodila природа.

Toda v mislih sva imela Merkurja. Ako bi bil v preteklem luninem dnevu vsaj nekoliko pazil nanj, tedaj bi se bil prepričal, da ta zvezdica ne sodi v milijonsko družbo stalnic, pripadati mora povsem drugi zvezdni družini. Kot svetla barčica je jadral Merkur med nepremičnimi nebesnimi svetilniki; ob levi strani solнца je krenil nizzdol, v lunini noči je plul dalje in danes ga vidiva vzhajati že pod

solnčno oblo. Če bi utegnila čakati na mesecu še nadaljna dva lunina dneva, tedaj bi naju Merkur znova pozdravil pred solničnim vzhodom kot jutranja zvezda — dokončal bi bil en popoln obhod okoli solnca. V 87 dneh bi svetla barčica popolnoma objadrala najmogočnejši zvezdni svetilnik: žarko sonce.

Kajne prečudna izjema! A ni ti treba iskati predolgo, da ji najdeš družice. Sijajna Venera, rdečkasto žareči Mars, svetli Jupiter, svinčenosivi Saturn so Merkurju bratje in sestra. Trebalo pa bi že izvežbanega očesa, da bi zaznalo njih počasno kroženje okoli solnca.

— Zakaj se nista rodila Galilei in Kopernik na luni?

Na njenem baržunasto črnem nebu bi videla zbrano hkrati vso zvezdno čredo: sonce in zemljo, zvezde stalnice in premičnice. Kot dozorel sad bi jima tekom enega samega luninega dne padlo v naročje spoznanje vesoljstva.

Da je zemlja lunina mati, ki jo zvesta hčerka luna neutrudno obkroža, da je sonce oče mogočne zvezdne družine, ki so mu planeti z zemljo vred pokorni sinovi — da predstavlja vse ostalo žareče nebo neskončno zvezdno vesoljstvo, ki pleše v njem solnčna družinica kot roj drobnih kresnic: vse to spoznanje bi jima bil podaril en sam lunin dan.

Nikdar se ne bi bil drznil človek na luni imenovati sebe smoter in višek prirode, nikdar se ne bi bil osmelil trditi, da je svet pod njim nepremično središče vsemira.

Po hudih zmotah in težkih duševnih bojih si je moralo človeštvo na zemlji izvojevati to spoznanje. Zanj so se morali boriti njegovi najodličnejši sinovi takorekoč na življenje in smrt proti nazadnjaštvu in kratkovidnosti sodobnikov. In morda je bilo bolje tako! Spoznanje, ki je prepojeno s krvjo in trdom, ki je očiščeno in preizkušeno v ognju grmad, ima skrito v sebi neodoljivo voljo do zmage.

— Trpljenje daje mislim božjo moč! —

(Dalje prihodnjič.)

Fran Govekar :

Shakespeare.

(Konec.)

Niti Shakespeare torej ni bil meteor, ki se je nenadoma blesteč pojavil s temnega nebesa ter zopet švignil v temo, niti ni bil osamljen umetniški čudež svoje dobe. Tudi on se je učil na delih svojih nadarjenih rojakov ter se dvigal ob vzorih grških in rimskih klasikov. Razvijal se je, popolnjeval in se končno povzpел do najvišje stopnje samoraslega umetnika. Postal je polagoma, dasi čudovito naglo, najmogočnejši sin mogočnega stoletja, otrok velikan velikanske renesanse, ki je rodila z nezaslišano rodovitnostjo toliko genijev. V Italiji so pravkar dodelali ali šele ustvarjali svoja veledela Michelangelo, Lionardo, Raffael, Tizian, Correggio in Ariost; v Španiji stoji Cervantes poleg Velasqueza in Lopa de Vege, v Nemčiji delujejo Dürer, Luther in Melanchthon, Hrvatje imajo že Marulića in Gundulića, Čehi so že krvaveli za Husa in vzljubili Komenskega, a Slovence je učil šele — Primož Trubar.

Niti mimo našega naroda ni šla plodonosna renesansa brez koristi. A ko smo Slovenci stopili šele čez prag v hram narodne literature, je šla angleška drama že v klasje Shakespearove zrele umetnosti.

V dobi dvaindvajsetih let (1590—1612) je ustvaril Shakespeare vsaj 37 dram, epa „Vera in Adonis“ in „Lukrecija“, lirski pesnitvi „Tožba zaljubljenke“ in „Feniks in golob“ ter 154 sonetov. Toli ogromna plodovitost je bila možna le, ker se je pesniški genij odlikoval s čudovito fantazijo, izjemno naglo koncepcijo ter z virtuozno lahkoto, s katero je premagoval vse težkoče jezika in stila. Seveda je tolika hitrica v produciranju tudi njegovim delom marsikje škodila; vrinile so se mu neokusnosti, nedoslednosti, protislovja in zamenjave imen, dejanje se mu je tuintam zamršilo in v tehniki ni bil izbirčen. Toda mojstrstvo njegovih ekspozicij, sila dramatskega toka v dejanju, nedosežna karakteristika značajev in rafinirano individualiziranje vsake posamezne, tudi najbolj neznatne osebe, efektno izrabljanje kontrastov, napetost konfliktov, umetnost, psihološke dogodke ponazoriti v dejanju, njegova neskončna tenkočutnost, duhovitost, humornost v zvezi z globoko, a vendar jasno poezijo, vse

to odtehta daleko nedostatke in hibe v njegovih delih, ki svedočijo, da je bil njihov avtor ne le velik pesnik, nego tudi velik dramatski umetnik.

Kot igralec je vedel, da je dramski element gibanje, ne stanje in modrovanje, da je namen drame razvijanje značajev v dejanju; zato je nizal čim živahnejše dogodke, čim napetejše konflikte, jih grupiral okoli glavnih oseb, stopnjeval psihološko napetost, podžigal interes gledalcev od prizora do prizora. Zdi se, kakor bi bil med pisanjem vsako vlogo sam igral, mislil vedno na vtisk, ki ga namerava izzvati pri gledalcih, kakor bi ne pesnil, nego sam doživljal vse dogodke in izživljal vse usode svojih oseb, a hkratu vedno sedel med publiko ter kritično motril lastne tvorbe.

* * *

Shakespeare, najgrandioznejši umetniški pojav germanstva, učeč se na vzorih velikih grških tragikov, stoji v poslednjih mojstrskih dramah v očitnem nasprotstvu k antičnemu svetu. Koliko svobodneje se giblje njegova drama, koliko izrazitejše je njeno lice in za koliko gorkejši njen dih! Nadčloveška antična tragedija je bila neločljivo zvezana z antično religijo; Shakespeareova drama pa je stopila samozavestno iz verskega ovzdušja, njena snov je le življenje, njen junak pristni, umrljivi človek, njegova morala, njegov ethos je le vest. Nad Shakespeareovimi osebami ne visi meč demonske Usode, ker usoda njegovih oseb je posledica svobodne volje, njih značaja in krvi. Večno neodločen ostane boj med dobrim in zlom; Bog se ne meša vanj niti oddaleč ter ne ustavlja zločina, ki je na poti, da uniči najlepše in najboljše. Toda najvišja pravičnost vendarle ne dopušča, da bi bila zmaga zlobe trajna; v nobeni Shakespeareovi drami ne triumfira končno podlost, in kjerkoli podleže plemenitost in pravica, naposled vendar zablisne strela, ki raznese zlobo in krivico na kosce. Vse je umrljivo, toda iz smrti se poraja novo življenje, kakor se iz kaosa uničenja dvigne zlatolasa mladeniška glava Fortimbra. Brez vere in brez morale je Shakespeare najčistejši pesnik resnice, pravice in vesti ter je zato vendarle tudi „najmoralnejši“ umetnik.

Tudi snovno ni Shakespearejeva drama več navezana na mit (mythos), kakor je bila grška. Njegov mit je življenje samo v svoji neskončni raznoličnosti, in združen s pesnikovo domišljivostjo postaja najlepša umetnost. Vsi njegovi umotvori so kakor živo življenje, a vendarle obrobjeni s pravljичnostjo; a kakor nalikuje n. pr.

„Kralj Edip“ mračno temni cipresi, je podoben „Kralj Lear“ staremu hrastu, bogatemu debelih in krivih vej ter s košatim vrhom, ki stremlja pod oblake. Obe tragediji sta se rodili iz mita, toda germanska fantazija Shakespeareova ne prenaša ostro zaokrožene oblike, ki jo je ljubila grška, nego se razveji v neskončnost in v svobodo brez mej in ovir.

Kar so storili njegovi zaslužni rojaki, odlični dramatik Marlowe, Peele, Greene, Lily, zlasti pa sijajno nadarjeni Kyd le deloma in bojazljivo nedosledno, je dovršil Shakespeare radikalno, samozavestno revolucionarno. Uprl se je terorju Aristotelovih dramatskih pravil, preziral je avtoriteto Sofoklejevo, Evripidovo in Eshilovo: zavrgel je enotnost prizorišča in dobe, obdeloval z nečuvano umetnostjo v istem delu dvoje troje vzporednih dejanj ter suvereno mešal tragiko s komiko. Zametujoč vsako poučno tendenco in moralnost, ne priznavajoč vsemogočnosti usode, ni hotel pisati tragedij visokega stila in slikati vzvišenih osebnosti izključno božanskih vrlin ali satanskih zlob, nego je podajal čisto življenje v vsej svoji nelogični zamršenosti in značaje, ki imajo pri vsej svoji heroičnosti tudi vse smešne in zle lastnosti pozemeljskega animala, ali pa pri vsi propalosti vendarle tudi dušo in srce.

Tako je Shakespeare prvi vse svoje tipe individualiziral in tragične maske nepremičnih izrazov počlovečil. Prvi je bil, ki je uporabljal v žaloigrah humor in komiko, prvi, ki se je upal tudi v višji tragediji uporabljati ljudski žargon, a tudi prvi, ki je znal najrazbrzdanejšo komedijo ali veseloigro brez škode prekiniti s tragičnimi scenami ter vso svojo le zabavno umetnost prepojititi z najnežnejšo melanholijo. Osamljen stoji Shakespeare v vsej svetovni literaturi kot poet, ki je enako velik, ali vsaj skoraj enako velik v svojih zabavnih kakor v tragičnih delih. Pesnik „Romea in Julije“, „Hamleta“, „Leara“ in „Macbetha“ je prenovil tudi antično veseloigro ter ji, kakor tragediji, podal bogatejšo in svobodnejšo obliko. Tako je prestavil Shakespeare mejnike antične drame, antičnega življenja in svetovnega naziranja za mogočne kilometre ter je našel kakor Kolomb Ameriko moderno dramo. Prodirnemu duševnemu pogledu njegovemu sta se morala izumetničeni heroizem in stilizirana lepota umakniti, in v nedosežno srečni zvezi realizma z idealizmom leži nesmrtnost njegovih umotvorov.

In bil je predvsem moški pesnik. Njegov svet je svet energije, častihlepja, najvišjih ciljev, zato so Macbeth, Hamlet, Lear in Othello njegova največja mojstrska dela. Ženske igrajo kvečemu drugo

vlogo, in med vsemi ni razen Kleopatre in Porcije, Brutove žene in Imogene nobene, ki bi jo bil psihološko toli obdelal kakor moške junake. Ženski značaji so sestavljeni iz manje elementov, priprostejših in prozornejših, svet njih želja in strasti je omejenejši. Prevladovanje ženske v poeziji je vedno znak dekadence; velike ideje se žrtvujejo izumetničenim problemom, psihološki eksperiment stopa na mesto strasti. To opazamo pri Evripidu v primeri z Eshilom, pri Racinu v primeri s Corneillom, in pojavi dekadence so očitvidni pri vseh Shakespearovih naslednikih do Goetheja in Schillerja, a za njima še prav posebno pri večini najmodernejših dramatikov, nesposobnih velikih strasti in misli, a bolnih na dramatski anemiji in psihološkem rafinmanu. Shakespeare pa je čutil moško in zdravo. Vladoželjnost, častihlepje, osvetljivost, hrabrost in grabežljivost so glavne strasti, ki zavajajo njegove može k velečinom, ljubezen do ženske pa je zanimala Shakespearja največ kot ljubezniva igra spolov, kot najlepši okrask življenja, ne pa kot njega namen in vsebina. V „Romeu in Juliji“, „Othellu“ in „Antoniju in Kleopatri“ je izlil pesnik skoraj že vse svoje zanimanje za ljubezenski in sploh ženski problem, ker v ostalih delih mu je služila ženska kot ornament in njena ljubezen ali sovraštvo le kot poetičen, a nevažen motiv. Prevelika vdanost ljubezni mu je bila znak slabosti in ničevosti. In čim zrelejši je postajal po letih in po umetnosti, tem bolj se je obračal do mož in tem zrelejši, globlji, modrejši postajajo njegovi junaki. V prvem delu „Henrika IV.“ igra princ Henrik glavno vlogo, v drugem pa že starikavi kralj, Romeo je še napol deček, Hamlet je že zrel mladenič, Macbeth, Othello, Korijolan so dozoreli možje, Lear celo visok starec. Odločnost in sila so mu nad vse simpatični in celo zločinci, kakoršna sta na primer Rihard III. ali Edgar v „Learu“, so mu ljubi, ker sta cela moža. Slabotnik mora brez usmiljenja poginiti, pa naj bi bil še toli blag in plemenit, kakor kralj Ivan, Rihard II. ali celo Hamlet. Pesnikov ideal so bili ustaljeni moški značaji, trdi, neizprosni, načelom jekleno zvesti, kakor so bili Kent in Horatio ter npravno čisti, nesebični in plemeniti Brut.

Svetoven pesnik je Shakespeare in njegova dela so duševna last vseh kulturnih narodov.

Pravo ljubezen in polno razumevanje pa nahaja Shakespeare poleg Nemcev že dolgo v Čehih, ki imajo vsa njegova dela opeotovano prevedena in ki se morejo z vzornimi prevodi pesnikov Jos. V. Sladka in Klačsterskega ponašati pred vsem kulturnim svetom.

Češka gledališča so vedno vneto gojila predstave Shakespeareovih dram, a praško „Narodni divadlo“ ima že dolga desetletja umetnike (na čelu vsem Vojan in Schlaghammer), slogovsko pravilno opremo in, kar je glavno, tudi inteligentno publiko, da more prirejati velike cikle Shakespeareovih tragedij in komedij s sijajnim uspehom vedno iznova in v mojstrski dovršenosti. Te predstave po svoji kvaliteti v ničemer ne zaostajajo za predstavami dunajskega dvornega gledališča, glede bogastva Shakespearejevega repertoarja pa je češka Praga celo daleč pred Dunajem.

Tudi zagrebško kazalište ima na svojem repertoarju že veliko Shakespeareovih iger; zlasti „Hamlet“ je skoraj stalno na odru.

Kakor Nemci imajo tudi Madžari svoja Shakespeareovska društva in vzorno prevedena vsa pesnikova dela. Madžarska gledališča igrajo opetovano z uspehom vsa ona Shakespeareova dela, ki so stalno na deskah nemških in angleških odrov.

Ako je resnica, da se ceni danes kulturna vrednost naroda v literarnem svetu po tem, koliko je poznanje in kolik kult Shakespeareja je razširjen v dotičnem narodu, potem Slovenci ne stojimo na zadnjem mestu. Zelo je sicer obžalovati, da nimamo še v tisku dovršenih prevodov vsaj glavnih del poeta, o katerem je dejal Petöfy, da je globok kot ocean in neizmeren kot vsemir, a med Shakespeareovimi čestilci nismo najmanjši.

Slovensko gledališče v Ljubljani pozna Shakespeareja šele dobri dve desetletji. Prvi, ki je prevajal priredbe Shakespeareovih iger za slovenski oder, je bil Miroslav Malovrh, njemu so sledili Ivan Cankar, Oton Župančič, Anton Funtek in Fran Govekar. Uprizorila so se dela: izmed antičnih dram le „Julij Cezar“, velika tragedija „Hamlet“, obe tragediji ljubezni „Othello“ ter „Romeo in Julija“, čarobna bajka „Sen kresne noči“ ter komedije in veseloigre „Trgovec beneški“, „Kako se krote ženke“, „Vesele ženske vindsorske“ in „Komedija zmešnjav“. Neuprizorjen je moral ostati prevod „Kralja Leara“. Izmed kraljevskih dram ni prevedena doslej še nobena; prevod „Macbetha“ pa leži kot neraben že dolga leta v gledališkem arhivu. V zapuščini prof. dr. Karla Glaserja je pač še večje število prevodov, ki jih zaradi njihove jezikovne neokretnosti, žal, pri najboljši volji nista mogla porabiti niti Matica Slovenska niti gledališče. Veliko nepotrebne bolesti je rajni dr. Glaser pretrpel zaradi teh svojih prevodov.

Shakespeare! Emerson je dejal: „Njegovo ime pomenja radost in osvoboditev človeškega srca“, Herder si ga je predstavljal visoko na vrhuncu gore sedečega, pod nogami vihar, nevihta in bučanje morja, toda njegova glava se koplje v solnčnih žarkih; Heine je zapisal nekje, da bi mogel z eno samo mislijo Napoleonovo kak nemški filozof vse življenje polniti knjige, in iz ene same epizode, iz ene same figure Shakespearove bi mogel marsikak pesnik napolniti celo novo dramo, in Goethe je vzkliknil: „William, Stern der schönsten Höhe, Dir verdank' ich, was ich bin!“

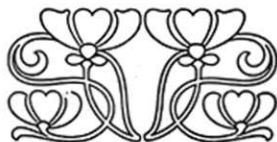
Koliko nepozabno ljubeznivih, razkošnih misli in čustva bogatih vtiskov, koliko mogočnih, nerve trgajočih prizorov trpljenja in groze nam šviga v spominu na njegovo ime! Karkoli je kdaj krasnega, vzvišenega, podlega in zločinskega polnilo človeško dušo, nebesa in peklo, ljubezen, umetnost, sreča, domišljija, blaznost, zločin, vojna, življenje z vzori najsvetejše požrtvovalnosti, nesebičnega junaštva, pa z izrodki najstrašnejše nehvaležnosti, koristolovstva in izdajstva, lepota in obupnost starosti, poezija in groza smrti, vse to in še marsikaj, kar polni še dandanes svetovno leposlovje, je bilo izraženo že v Shakespearovih komedijah in tragedijah, a še nikoli s toliko silo, resničnostjo in krasoto kakor v njegovih delih. Njegove tragedije obsegajo vse, za kar je od vekov trpel in umira človek, berač ali kralj, v njegovih komedijah in veseloigrah je vse smeh in gracia, duhovitost, dovtip, poredna šala, globokoumna misel, nežna turobnost in razbrzdana polnokrvnost; v njegovih fantastičnih igrah pa žive bajnosti in čari pravljic ter se razkrivajo velike tajnosti prirode, a preko vsega se razliva čudezen dež zlate pozije. Priroda ni imela sočutnejšega ljubitelja, a človek ne bistroglednejšega in usmiljenejšega izpovednika. Kot umetnik je bil modern po svojih idejah, po jeziku in stilu ter je modern še dandanes. V njegovih osebah, polnih krvi in nervov, govori življenje v tisočeri svojih pojavih in se izraža ljudstvo v pravi, pristni sliki. Vedno je slikal ljudi cele, z dobre in slabe strani, brezobzirno, a vsekdar sočutno, take, kakoršni so v resnici in kakoršni po svoji notranji naravi morajo biti. Shakespearove osebe niso niti polbogovi niti polživali, nego ljudje, kakoršni smo in smo bili od vekov. Zato še danes popolnoma razumemo njih smeh in njih plač, zato so nazivali njegova dela z „življenskim evangelijem“, v katerem moremo najti odgovor na vsako življensko vprašanje, zato ga zovejo pesnika istine in vesti v najmoralnejšem smislu. Zato ostanejo Shakespearova dela živa, moderna, dokler ostane človeštvo v svojem jedru neizpremenjeno.

„Človek se prestraši, če vidi slike nesmrtnih tragedij in veseloiger Shakespearevih kakor izprevod mask hiteti mimo duha. In takrat se šele uveri, kako neskončno bogat in velik je Shakespeare! Tu ni motiva človeškega življenja, ki bi ga ne bil predstavil in izrazil. In vse s koliko lahkoto in svobodo! — Dramatski talent, če je bil pomemben, se je moral ozirati na Shakespearea, da, moral ga je študirati. Ko pa ga je preštudiral, se je moral zavedati, da je Shakespeare vso človeško naravo v vseh smereh in v vseh višinah in globinah že izčrpal, in da za nas, njegove naslednike, ni ostalo pravzaprav nobenega dela več. Shakespeare nam daje v srebrnih skledah zlata jabolka. Mi dobimo, če študiramo njegove igre, pač srebrne skledice, a vanje moremo devati le — krompirja, kar je najžalostnejše. Naši romani, naše žaloigre, odkod jih imamo, če ne od Shakespearea? Naj le poskusi kdo s človeško voljo in s človeškimi silami ustvariti kaj, kar bi bilo Shakespeareovim tvorbam vsaj podobno! Shakespeare je jak, da ni možno o njem povedati dovolj dobrega, o njem se sploh ne da govoriti, ker vse je blede, nedostatno.“

Tako je pisal o Shakespeareju — Goethe!

Zato pa bi se bil tudi jaz najrajši izvolil vlogo skromne Kordelije, ki „ljubi in molči“. Toda 300letnica smrti največjega pesnika vseh časov je prevažen praznik, da bi šla naša ljubezen nemo minto njega.¹

¹ Viri: Shakespeare. Der Dichter und sein Werk. Von Dr. Max J. Wolf. In zwei Bänden. — Shakespeare's dramat. Werke. I. Bd. Einleitung von Rud. Gené e. — Univ. Prof. Dr. V. Mathesius: William Shakespeare. „Za vzěláním“, sv. 62—63. Nakladem J. R. Vilimka v Praze. — Razní článki v nemških in hrvatskih časopisih in revijah.

Fran Albrecht:

Vesela vdova.

Nikoli nisem ljubil tega mesta. Fantje, ki prihajajo iz slovenske domovine študirat svoj jus ali filozofijo v to milijonsko gnezdo, se navadno dolgo ne morejo uživeti v ta pisani tuji kaos. Spominjam se, kako čudno je zamamilo mene, devetnajstletnika, ko sem prvič stopil na mehko-opolzka asfaltna tla. Kakor bi stopal v bazenu po mlačni, razgreti vodi, me je zanašalo valovanje teh strasti in neko naglo, nenaravno življenje dihajočih cest. Z vročično, omamno soparico je nasičena atmosfera velikih mest. Tla so razžarjena, kakor z nevidno žerjavico posuta, hiše bleščeče, brušen mramor, pestrost in raznolikost do stupidne neokusnosti, kričeči kontrasti prebivalstva, od raztrganih cap do najdragocenejših holandskih čipk, raskave kože do prebelih vratov in — kar pogleda fant z dna svojih oči — ženske, te čudovite žene, z dragotinami obložene, v parfumu okopane, s presladkimi očmi in rubinastimi smehljaji, ki se iskre kakor zublji . . . In vse to je palo na moje napete živce, da so vztrepetali pod tem nenadnim pritiskom. In devetnajstletni fantje so kot kmet, ki je prišel prvič v gledišče in se je hotel stepsti z igralci na odru, ki so predstavljali svoje vloge preveč resnično. Mladi fant gleda, veruje, laži ne pozna, ako je ne vidi. Jaz bi se zbil z vsem svetom za resnice in lepote, ki sem jih nosil in skrival v svoji duši. — No, pozneje, ko je oškropilo in zamazalo tudi mene to sluzasto blato, je prišlo z vsemi drugimi nadlogami — spoznanje. Po dolgi pijanosti je nastopila treznost, tista brezupna siva jasnost duha, ki je vsa prepovena z neskončnim studom nad življenjem in ljudmi, nad samim seboj in okolico. In prignusile so se mi te ženske in ti parki, te mramorne hiše in te kamenite ceste! Zahotelo se mi je domov, domov v svoje rovte, domov, kjer so gore in hribi iz trdega, neobsekanega kamenja, pota raskava in niso posuta z žerjavico, bajte zalepljene z blatom, zrak dišeč po smoli in gnoju; kjer dekleta ne hodijo naga po cestah in nimajo barvanih lic in s črnimi progami obkroženih oči . . . Ves gorenjski kmet s svojo gorjansko robotostjo se je vzbudil v meni in z vso silo sem trgal raz sebe krinko estetsva in laži. In kakor sem planil v to mesto, prav tako naglo se mi je pristudilo do dna duše s svojo potvorjeno krasoto, visoko in

ošabno eleganco, skrivajočo v sebi ničvredno praznoto navideznega bleska. Pozneje, v svojih rovtah, sem se vedno spominjal nanj, kakor na tisto visoko čuda lepo žensko, ki je šetala včasih sama ob polnoči na Kärntnerici. Kot madona je bila od daleč, tako nedotakljivo vzvišena sredi svojih počestnih sester; a ko sem nekdanj stopil k nji bliže, se mi je razodelo, da ima tuje zobe, barvane lase, obleko nasuto s talmi-briljanti, narejene prsi in za prst na debelo šminke in pudra na licu ... Fej, kakšen stud je v duši človeka, ko se mu razodene vsa plitvost navidezne lepote, ki jo je prej molil in oboževal! —

Jaz nisem nikoli ljubil tega mesta in sem vedno mislil nanj z največjim zaničevanjem.

Po letih pa — po trdih in krutih letih, me je zaneslo valovanje usode zopet sem in v največje svoje začudenje sem opazil, kako je to mesto vesele lahkomišelnosti, filistrske dobrodušnosti in ničvrednih operet izpremenilo svoje napudrano lice. Vse: celo hiše in ceste, celo bresti in kostanji ob cestah, celo zanikarni vrabci na žičnih ograjah — vse se je izpremenilo. O, čas, ta čas ni prizanesel nikomur; planil je v sredo brezumnega šuma in zamahnil z jeklenim svojim bičem preko vsega!

Dame, visoke in ošabne, nepristopne in ostudne v svoji zlagani lepoti, ni več na Kärntnerici ... Kam je odšla? Iskal sem jo v kinematografih in v nočnih beznicah, v bazarih in na pokopališčih, v kabareti in v cerkvah, — sinoči pa sem jo srečal na Ringu. Ob polnoči je stala poleg kandelabra, v črne cunje odeta, sključena vase, stara devetdeset let. In ko sva se spogledala, sva se spoznala. Nasmehnila se je z brezzobnimi svojimi ustmi, podala mi svojo mrzlo in velo roko, s povešenimi očmi kakor staremu bednemu prijatelju, ki ga je nekoč izdala in nesramno prevarala.

Šla sva v park. Sence so se iztezale skozi somrak, razprostrle se, priklonile se nama do tal in naju objele z odprtimi rokami. Sedla sva na klop in v njene težke besede so padali zvoki ihtee, srebrnoiskre fontane.

— Dobra srca ste, gospod, je dejala, — niste me pozabili. Veste-li, kdo sem pravzaprav jaz? Vesela vdova so mi dejali nekoč. Saj se spominjate, kako sem hodila svoje dni nalepotičena in narbarvana, ošabna in naduta? Ali se spominjate, kako sva se srečala in ste stopili k meni s svojimi mrzlimi očmi, zaničevanja polnimi? Ali mislite, da nisem vedela, kakšno čast da ste mi hoteli izkazati, hahaha! Ah, samo mazinec da bi sprožila, pa bi vas ovila krog

sebe, dečka mladega, upornega, ki je študiral moje lase, moje briljante in moje prsi! Pa kaj ste bili meni vi! O, ko sem imela milijon boljših, lepših, bogatejših! Umetnike, učenjake, bankirje, diplomate, falote in svetnike — o, moj mezinec je delal čudeže! Opevali so me in komponirali, v mramor so sekali moje prsi, zvezdam so dali moje ime, banke so se rušile radi čipk mojega perila, na vi-slicah so umirali zavoljo rubinastega dragulja na moji zapestnici. In vi ste študirali . . . haha! vi ste študirali, če je to pristno ali potvorjeno, če je lepota resnična ali narejena, če je užitek z menoj zares ali samo navidezen in tako dalje vse tiste zelene budalosti. — Danes pa sva se srečala, danes se morava domeniti, ko sedim tu pred vami v tej beraški resničnosti svoji in torej ne dvomite več v mojo pristnost! Danes poslušajte mojo povest!

Obmolknila je. Njene oči so sijale z zelenkastim bleskom, njen demonski, razpadajoči obraz je strmel bled v sivi mrak. S čudno grozo je trepetalo polvelo listje dreves in mene je pretresal leden hlad. Ni mi bilo do njene povesti.

Vstal sem naglo in dejal:

— Ne, prav nič se ne bova domenila! Poznam tvojo povest, poznam jo predobro. In kakorkoli ti je ime, Vesela vdova ali Spokorjena grešnica, Frine ali Hedone, Venus ali Naslada, vse je isto, zakaj danes si prav tako bedna in uboga kot jaz in mi vsi pod temi molčečimi in mrzlimi zvezdami, ki sijejo na nas brez utehe, brez tolažbe . . . Poslušaj in premisli, kako si hodila nekoč skozi ta park in je prav ta fontana, ki ti nocoj plaka in toži v tvojo bole-st, — prav ta fontana ti je ščebetala in curljala z veselim in razigranim smehom; prav ta veter ti je govoril mehke zvodniške vabljalivosti, ki ti nocoj tako obupano in otožno šumi skozi gaj. In prav te zvezde, ki so nocoj tako daljne in mrzle, so žarele nekoč vroče, strastno kot tvoja kri . . . In čez leto, čez dve leti morebiti, bo spet zašumel drug veter, druge zvezde bodo zasijale in tale fontana se bo smejala srebrno in pljuskala same poskočne valčke; in ta mrak, ki diši nocoj po grobovih, bo nasičen z aromo vijolic in tuberoz. In ti se boš naveličala svojega črnega spokorniškega krila, kupila si boš rdeče žide, steklenih briljantov in šminke in pomad. Iz vseh pozabljenih grobov bodo vstali tvoji umetniki in učenjaki, bankirji in diplomati, falotje in svetniki. In ti boš stopila v njih krog, križala njih misli, bičala njih kri, vsesala se jim v možgane in v mozeg ter trgala njih načrte. O, poznam tvojo povest, kakor je bila, je in bo, četudi ti ne vem imena!

Molčala sva. Fontana je šumela, veter je ječal, skozi dremoten blesk svetilk so se črtali groteskni obrisi poslopij ogromnega izumrlega mesta. Z zelenkastimi očmi je topo strmela ženska vame.

— Mislila sem, da sva si sorodna in vendar sva si tujca, je dejala tiho in ponižno.

— In vendar sva si tujca! sem ponovil jaz. Bila, sva in si bova! — Poglej tja doli tisto zvezdo, drobno in neznatno, da jo komaj opaziš. Pod tisto daljno južno zvezdo je moj dom . . .

— Pod tisto malo, daljno zvezdo . . . In jaz sem mislila . . .

— Zakaj si mislila? Samo trenotki so, ko smo si blizu, tako blizu, da si pogledamo do dna oči in se spoznamo, za trenotek razumemo in oklenemo drug drugega v svoji neskončni bedi . . . Okleni se me tudi ti, ti, ki si mi sestra v svoji bedi nocoj to noč.

Naslonila se je name in objeta sva šla preko resnih, molčečih cest, dva tujca, brat in sestra nocoj to noč.

Ivan Albreht:

Brambovci.

Rdeče, rdeče so naše trate
in gore in skale in divje čeri,
in jezno, jezno sršijo granate,
sovražno nas gledajo črne oči.

Le ljubica naša je vroča,
hej, ljubica naša je hladna
in ljubica naša gori!

Ožgani, ožgani so naši obrazi,
razpraskana lica, steklene oči,
kadar vihramo v zbesneli ekstazi
in plešemo ples, ki imena mu ni.

A ljubica naša nas vodi,
hej, ljubica naša nas vabi
in ljubica naša mori.

Senexco talent - a talent.
Feb: 26,

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

(Dalje.)

4.

Bolj ko pregledna dispozicija Rogerijeve pridige so zanimive podrobnosti njegove pridigarske tehnike: uvod, konec, prehodi med posameznimi deli in njih notranja zveza, njegov način dokazovanja in retorična sredstva, s katerimi skuša pozornost slušateljev zbuditi in ohraniti. V pridigi, ki smo jo baš obravnavali, je uvod vzet iz narave in poživljen z besedno igro „zima“ — „žima“. V drugih uvodih pa prinaša prav rad znamenita prašanja iz zgodovine ali tradicije, sploh zgodovinske in druge kurioznosti. V uvodu 58. pridige (II, 1) obravnava prašanje, ki ga je postavil, kakor „Plutarchus, Zamerkuvauc teh nekadašnjih rečy, piše,“ Filip, macedonski kralj, na gostovanju zbranim filozofom: *Quid in rerum natura esset maximum*“. Uvod 4. pridige (I, 35) prinaša odgovor, ki ga je dal, „kakor piše Aeneas Sylvius“, Friderik III. na prašanje: „*Quid homini optimum possit contingere*“. V uvodu 44. pridige (I, 487) pripoveduje o Rogerij, kaj je odgovoril David na prašanje „*Quid est homo?*“ To prašanje tvori tudi uvod 82. pridige (II, 223), kar je zelo redek slučaj, v katerem se naš pridigar ponavlja. Uvod 62. pridige (II, 36) pripoveduje prašanje, ki so si ga postavili telesni stražniki kralja Darija: „Kaj je najmočnejše na svetu?“ — Uvod 84. pridige pa obravnava prašanje (II, 243), ki se je svoj čas vnelo „per tēh Athenienzerskih Dohtarjih: *Quae nam virtus ab hominum nequitia fortius conquateretur*“. V začetku 89. pridige (II, 293) našteva po Pliniju, Polibiju, Pajerlingu, Herodotu, Valeriju Maksimu in Dioniziju razne pare ljudi, ki so si bili tako podobni, da jih ni bilo mogoče razločiti. „*Exordium*“ 109. pridige (II, 497) našteva razna drevesa in opisuje njih lastnosti. Mnogo pridig se začne s kakim pregovorom ali rekom, n. pr. 40 (I, 442), 45 (I, 499), 80 (II, 208). Domača pregovora pa ima samo dva: V uvodu 38. pridige (I, 419) stoji „ta stāra Crajsnska pripóvíst . . . O svějt! O svějt! kakú si slějp“ — na drugem mestu (I, 608) pa pravi: „*Práu inu módrú, pametnu inu zastópnu govóril je uni Aid tedai, kir izrékel je te besséde: Urit mature, quod vult urtica manere.* Zgúđaj začne

žgáti, kar če kópryva ostáti.“ Nanavadno obliko pregovora nam razloži Picinelli²⁸, ki navaja latinski izrek v popolnejši obliki: „Urit mature, quod vult urtica manere — et rosa mature se probat esse rosam.“

Značilna za Rogerija je uvodna fraza: „Práu inu módrú . . .“, ki se nahaja pri njem zelo pogosto v raznih varijantah²⁹ in pa dejstvo, da opisuje v uvodu pridige zimo in spomlad z besedami Petra Berkorija. „Inductio“ te pridige začne z besedami: „Znánu inu vèjdeče je tèm, katéri iz Vèrtnenyno u' caker hódio, de velyku sort tèt Viólic se znájde“. Ta fraza, s katero konstruira Rogerij prehod od znanega na manj znano, se nahaja pri njem zelo pogosto (n. pr. I, 434, 447, 522; II, 490, 549, 645). Zelo značilno je za našega pridigarja, da na eni strani opisuje zimo in spomlad po Petru Berkoriju, na drugi (II, 549) pa pravi: „Znánu inu vèjdeče, mèjnim, de je užè enimu slednimu; kakú ty Nekedaišni Ludjè deržáli so za sedem Čudessou te sedem rëzhy: kakòr piše *Caelius Rhodeginus*, námerč . . .“ Mož, ki je bil „slovenski pridigar“ in imel vsled tega za slušatelje same preproste, neuke ljudi, jim opisuje spomlad in zimo z besedami Petra Berkorija, in meni, da jim je sedem svetovnih čudes „znánu inu vejdeče.“

Prehod od odstavka do odstavka, zvezo med posameznimi mislimi ustvari Rogerij na zelo preprost način. Pri tem hoče govoriti kolikor mogoče umljivo in govori konkretno, kar je za preprostega slušatelja še najbolj lahko umljivo. V tej pridigi potrebuje prehod od navadnih vijolic, na one „vijolice“, ki cveto v vrtu katoliške cerkve. Da ga ustvari, poda konkretno samo sredstvo izraza (gledanje), ne pa vsebino primere (n. pr. duh). V tem slučaju rabi res še samo preprosto frazo „če pogledam — vidim“. Kam pa ga je zavedlo to primerjanje, pri katerem je ostal vedno pri zunanostih, kaže I, 254. Tam opisuje afriške pragozde in nadaljuje: „Od tod, iz Arabiae če veržemo ta pógled u'to za nekédaj Juvarium, sedáj pak Salzburgarsko, iz te u'to Pársko, is te u'to Vogèrsko, is te u'to Bongvonsko (?) Dežélo . . .“ Taka mesta, ki niso samo preprosti germanizmi, so pri Rogeriju zelo pogosta. N. pr.: I, 638 Veržemo te Očy na Joannesa . . . II, 29 Če veržemo naš duhóune pogled na te današne Martyrniko . . . II, 55 če oberne mi od . . . Israèlitariou naše očy, inu veržemo letè na tu keršanstvu, vidimo . . . II, 131 Od tod če veržemo naš pogled na Oswauda. Enako I, 210, II, 449

²⁸ Phil. Picinelli: *Mundus symbolicus*. Coloniae, 1694. Liber III. cap. CIII. št. 299.

²⁹ N. pr.: „modèr, lep inu za rejssnyco uréden ust Caessarskih bil je uni odgóvar“ (I, 35); „pametnu tedei odgovoril je Philosophus (II, 1).“

in še mnogo drugih mest. Tako se vrši pri njem — popolnoma zunanje, površno, mehanično — prehod od primere na pravi namen. I, 610 pripoveduje naš pater, kako je Herkul v zibeli zadavil dve kači in pravi na koncu: „Tu kakòr ena od Poètou zmišlena bajsem pustym Poètam, tar od fabule, od Hercula stopim h' S. Vidu“. Tako meče naš pridigar svoje (duhovne) oči po svetu in po preteklosti ter potuje (seveda tudi v duhu) s svojimi poslušavci iz starega veka v krščanski. Vse to pa zaradi tega, ker mu manjka smisel za pravo, notranjo zvezo misli. To ga je zapeljalo tako daleč, da rabi to frazo tudi tedaj, kadar bi je niti po njegovi metodi ne pričakovali: II, 449 Od kateriga (Leva) hvale če stopim h' temu Želišču, h' te slabi rožici Spicanardi . . . I, 99 v začetku je Bog ustvaril dve luči, „katére luči druge ni so, kakòr tu Sonce inu Luna. Od tod če stópimo dálej, taku najdemo per tem, de iz tem hótél je G. Bug šè eno drugo skrnjunost . . . oznanit“.

Drugje si pri prehodu od odstavka na odstavek pomaga s fingiranimi prašanji (in ugovori). V tej pridigi je na prvo prašanje odgovoril sam, pri drugem pa se skromno umakne in odgovori z besedami sv. Hijeronima. To drugo prašanje pa je tudi mnogo bolj važno, ker je v njem treba razložiti odstavek iz svetega pisma. Ta prašanja so skromni sledovi stare „confutatio“ (ἀντιρρησις), s katero zavrača govornik ugovore nasprotnikov, ki torej tvori važen del polemičnih govorov. Rogeriju pa ni treba polemizirati (že na tem se vidi, da ni „protireformacijski“ pisatelj), zato je konfucija pri njem samo še skromen pripomoček njegove pridigarske tehnike, v njegovi pridigi le sekundarno retorično sredstvo in ne nje bistvena sestavina. Par primerov: II, 29 navede beseda Jezusa Siraha: „Ego quasi vitis fructificavi“ in nadaljuje: „Katére besséde čudne so h' pèrvemu zašlišu, inu zaglédu, de bi se moglu uprašat: kaj bi te pomenile? Kateru uprašajne, de se utoláže, stópjo naprèj ty Včenyki, inu ú mej teme Cornelius (a Lapide), katéri právi, de . . .“ Rogerij se umakne in da besedo učenemu razlagatelju sv. pisma. II, 59: Vprašajo dálej ti Včeniki, Iz čim sturil je G. Bug Adamu eno tako lubezen? . . . Na kateru uprašajnje, de družih odgovarou več zamoučim, odgovory S. Oča Augustinus“. Na tem mestu se dela pridigar, kakor da ve še mnogo več, ko je povedal. II, 449 citira iz biblije „Media nocte egrediar in Aegyptum“ in se vpraša: „kaj móre téga za en uržoh biti? Kaj letú poménit zamóre? Na kateru ta imenitni Lippomanus odgovory . . .“ II, 516: „zastópíte tega imenitnega inu vučeniga Theologa Lucas Francus iz iménam . . .“ Značilno je

za Rogerija, da se pred takimi fingiranimi prašanji skoro vedno umakne in odgovori z besedami drugih autorjev, ki jih imenuje „imennitne, učene“, da bi njihovim besedam dodal tem več veljave. Ta njegova skrb, da bi kolikor mogoče povdaril in podprl veljavnost svojih avtoritet, ga je spravila tako daleč, da pravi II, 552: „kakòr pravjo *primae classis* Učényki . . .“

Ta skrbnost in boječnost Rogerija bi bila umljiva, če bi šlo za verske dogme, pri razlagi in utemeljevanju katerih bi naj impornirala poslušavcem svetost in učenost autorja, na katerega se pridigar sklicuje. Ker pa Rogerij, kakor se opazi na vsebini njegovih pridig, ne dogmatizira, ampak samo moralizira, je taka avtoritativnost precej nepotrebna. Njegova boječnost, s katero se vedno skriva za kakšno avtoriteto, za kako tehtno, učeno ime, gre tako daleč, da celo najnavadnejših, vsakomur znanih stvari ne opisuje z lastnimi besedami, če o njih govori, ampak da se vedno sklicuje na kakšno avtoriteto. Dasi tiči v tej maniri precej literarne tradicije, je vendar dokaz njegove nesamostojnosti, da se ni mogel postaviti bolj na lastne noge. Že zgoraj smo videli, da opisuje zimo in spomlad po Petru Berkoriju. Z besedami istega autorja opisuje solnčnico (I, 13). II, 27 pridiga — Slovencem! — o vinu in vinogradih — po Mojzesu, Euforu in Pliniju. II, 372 opisuje jeznega purana po — Klaudijanu.

To je samo par najznačilnejših primerov, ki bi se lahko dali pomnožiti. Deloma se da ta pojav razložiti iz stauja in stališča takratne cerkvene znanosti. Tomaž Akvinčan, ki ga o Rogerij večkrat citira in kateremu je posvetil celo pridigo (I, 186—196), je dal cerkvi v svojih znanstvenih delih na Aristotelovi filozofiji temelječo teološko enciklopedijo, ki je vsa poznejša stoletja tvorila „standard“ teološke znanosti. Ta znanost je Tomaževe nauke samo „tradirala“ in dala njegovi „Summi“ tako veljavo, da je bilo v okvirju cerkvene znanosti vsako individualno raziskovanje onemogočeno. Te razmere se v bistvu do danes niso spremenile. Zato nimamo Rogeriju kaj očitati, da je, v teoloških prašanjih navezan samo na knjige, iskal v knjigah pouka tudi o drugih rečeh, dasi bi mu bilo treba samo oči odpreti, pa bi bil dobil odgovor na razna svoja „prašanja“. Seveda pa mu tudi ne smemo oponašati, da je „temeljito izobražen in v homiletiki vsestransko podkovan propovednik“. Priznati se mu mora, da instinktivno čuti to svojo nesamostojnost, če opisuje najnavadnejše stvari s citati iz učenih del starih in srednjeveških autorjev. Potem pač tu in tam pripomni poleg citata, da nam to kažejo naše lastne oči: „Od tē Vjólice piše Bercorius, de, k a k ò r

s a m y v í d i m o : Viola est herba parva, et in terra depressa (I, 213)“. Toda učenj autor stoji vendar na prvem mestu.

Eno najbolj pogostih — in najbolj učinkovitih — retoričnih sredstev pri Rogeriju je paralelna konstrukcija in stopnjevanje v uvodnih besedah posameznih odstavkov (numerov) pridige, ki se kaže ne le v uvodu, kjer je najbolj pogosto, ampak tudi v sredi pridige. Tako se vseh pet uvodnih odstavkov 11. pridige (I, 108 do 109) začneja z besedami: „Za ena velika sreča“. Prvi trije odstavki 19. pridige (I, 197) imajo vodilno temo „visóku bil je povihšan“, ki jim takoj sledita še dva „bil je povihšan“. Štirje uvodni odstavki 23. pridige nam po vrsti pripovedujejo „En vessël dan je ta današni“. Zanimivo varijanto tega tehničnega sredstva imamo v uvodu 39. pridige, kjer srečamo v uvodnih odstavkih (I, 431) sledeče sorodne člane: 1. „En velik slóu, eno véliko čast, imè inu hválo“ — 2. „eno slovèčo čast“ — 3. „eno častytu imè“ — 4. „imènitno hválo“ — 5. „hválenú štimájnje“. Če si to vrsto bližje ogle damo, vidimo, da je komponirana po določenem pravilu; prvi člen je sestavljen iz štirih delov (A + B + C + D), ki so v sledečih štirih členih varijirani tako: 2. = a + B, 3. = b + C, 4. = c + D, 5. = d + X. Z veliko črko zaznamujem substantive, z malo iz njih izpeljane adjektivne forme. Da je tako komponiranje uvoda pri Rogeriju zavedno, nam kaže uvod 53. pridige (I, 595). Tam imamo sledečo vrsto: 1. „U' eno veliko čast stópil je bil Antonius iz pridéukam Orator za vol njegóve Zgovórnosti . . .“ 2. K eni velíki hváli prišál je bil Antonius iz pridéukam Musa za vol njegóviga Arcátstva . . .“ — 3. „En velik slóu zadúbil je bil Antonius iz perstaukam MARIA za vol njegóve serčnústi in ferbéžnosti . . .“ — 4. „Eno veliko Vrednost dosségel je bil Antonius is tem titelnam Columna Firšt teh Benečánou za vol njegóve Modrusti, soudaške Zastópnosti inu sturjénih Victori . . .“ 5. „U' enim velikim Štimájnu bil je per Ludèh Antonius is perstáukam Imperator za vol njegóve nepremáglivosti . . .“ 6. „Več drugih častytih, hválenih, slovèčih inu štimanih Antonou . . . zamogel bi pernesti naprèj . . .“ Tukaj poda Rogerij v šestem členu glavne motive prejšnjih členov v istem redu: 1. + 2. (3. je izpuščen!) + 4. + 5. Podrobnosti retorične konstrukcije tega uvoda ne bom razbiral, opozorim samo na značilno dejstvo, da stoji na prvem mestu Antonius — Orator! Prim. tudi II, 10, 36, 83, 102, 174, 204, 293, 342, 375, 406, 426, 477, 497, 523, 597! Vsa ta mesta kažejo, da ima Rogerij svoj umetniški princip (retorično teorijo), po katerem komponira svoje pridige.

Namen tega sredstva je pač v prvi vrsti, ohraniti in zbuditi zanimanje poslušavcev in dati jim zvezo med posameznimi deli pridige. Najbolj jasno se ta namen opazi na stereotipičnem stopnjevanju: „Dalej — še dalej — še vselej dalej — k zadnjemu“, ki se pri Rogeriju zelo pogosto nahaja: I, 98, 136, 153, 198, 219, 226, 235, 306, 331, 352, 431; II, 10, 56, 83, 293, 297, 342, 348, 547, 549, 591.

Večina teh primerov pa kaže tudi, da jim manjka finesa in globina, in da so preračunani v prvi vrsti na močan zunanji efekt. To se ne vidi samo na dejstvu, da rabi Regerij zelo rad superlativne izraze, ampak tudi na drugih podrobnostih. „Zabstójn inu praznu, brez uržoha inu fundamenta nagovóry ta stára Kranjska pripóvíst, inu sicèr. *Cum exclamatióne*, ali: iz zaupitjam, rekhoč: O svèjt! O svejt! kakú si sléjþ?“ „*Cum exclamatióne*“ je v tem stavku režijsko navodilo za pridigarja, da mora ta pregovor zavpiti, dovolj brezglavo prevedeno in tako sprejeto v tekst pridige! Človek našega patra kar čuje, kako je „*cum exclamatióne*“ pridigal (I, 351): „Pròč, pròč, inu spréd očy iz vami, O Souražne Medaeae inu Drahomirae! O preuzetne inu prešèšne Herodiades inu Semiramides! O Kryváve Jezabeles inu Athaliae! Odstópíte dálej, kakór zamórete, O prekléte Brunichildes inu Romildae! O napíhnjene Agrippinae inu Cleopatrae! O načiste Florae inu Veneres! O tod iz vami, O grèjšne Helenae, Bolénae, inu druge letèm enáke: Kir iz vašim porédnim zadèržájnam stúrile ste celimu ženskimu spúlu en špót, inu sramóto; de zašpotújejo ty Počti; de zaničújejo ty Pissarji, de zamétajo tajstiga ty S. Včényki; Kakór se vídi, na odgóvori, katére, na tu uprášájnje: Quid est mulier? Kaj je ena žena? dadó...“ V sledečem navaja odgovore na ta prašanja in citira Tibula, Simonida, Petrarko, sv. Hijeronima, Janeza Damaščana, Zlatoustega in Efrema Sirca. Kakšni so ti odgovori, si lahko mislimo. Vse to stavi našega pridigarja prav blizu vrste prednikov (ali že zastopnikov) zloglasnega „misijonarskega“ tona.

Enako skrbno kakor uvod in glavni del, je izdelan tudi konec pridige, dasi v njem Rogerij včasih omaga. To pa ni nobeno čudo; pridigar, ki operira ves čas z vsemi možnimi retoričnimi obrati in figurami, si najučinkovitejšo prihrani za lep konec. Ravno tukaj pa se rado zgodi, da se prenapeti lok zlomi in da govorniška sila omaga. To se vidi na pridigi, ki smo jo obravnavali. Ta pridiga se začne z živim opisom zime in spomladi, ki mu vkljub razni učenj navlaki ne moremo odrekati učinkovitosti, in konča z zelo medlo, skoro banalno primero. — Skoro komično učinkuje konec 98. pri-

dige (II, 395). Tam pozivlja o. Rogerij poslušavce: „Častyte tedaj te S. Divice, de vass sturè premágat vaše Sourážnike . . . bodite h' tem andohtlivi, kir od nyh iméli bote pomuč ú žjulejnu, inu po smèrti takú guišnu, kakor AMEN“. — Efekten je konec 50. pridige (na dan Rešnjega Telesa, I, 568). V njem pripoveduje o. Rogerij, da so celo že živali počastile sveto Rešnje Telo in pripoveduje, kako ga je nekoč v Veroni počastil celo sam — hudič. Nato nadaljuje: „Tu, kar djâl je ta hudyč inu sturil: spomnite, ali: bi le nas najimèlu spodbóst k' eni právi andohti prútje S. R. Tellésu. Za tu, O Dúše karšanske! de napámetniši nabóte, kakòr ta naúmna živyna; de poredniši na bóte, kakòr ty Páklenski hudyči, právim h' vam . . . *Venite* . . . Pridimo, pokleknišo, pozhastímo, recímo: češénu bode S. R. Tellú. AMEN“. Lep, celo fin konec ima pridiga na božični večer (II, 596). Rogerij pozove vernike: „ . . . kir . . . gossel, pišaâl, cyther nimamo, po exemplu teh Angelou taistu (namr. dete Jezusa) iz petjam počastimo, rekoč: Enu je Deite rojenu &c. cantus“.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj literarne korespondence.

Objavil dr. G. Čremošnik.

1.

Na Dunaji 9. decembra 1870.

Dragi prijatelj!

Najprvo mi je zeló drago, ker iz Tvojega poslednjega lista vidim, da ti je Izteklôsem v „Zvonu“ imponiral¹. Res je mož posebne vrste človek, kakoršnih zdaj nij uže po Slovenskem. Ali Ti morebiti misliš, da so še?

Vprašaj, kako se meni godí? — Stara pesen! Kakor se mi je godilo uže toliko let. Za poslednjo številko „Pavlihe“ sem bil dolžan ostal za papir in za tiskovíno, kar je zdaj v redu, hvala bogú! Sicer so moji edini dohodki na mesec 30 gld., katere imam, ker namesto Stritarja opravljam delo „kontrolnega redaktorja“ z g. Cigaletom pri prelaganji državljanskih zakonov. Dela imam res samo

¹ 1870, list 23. dné 1. decembra, na str. 366-7 v dramatski sliki „Stóperv“, ki ima za podpis črki S. L., kar priča, da je skupno delo Stritarjevo in Levstikovo.

toliko, da ga malo ne nič nij; a na Dunaji človek z 1 gld. na dan jedva léze za jed in pijačo. — Kje je potem obleka in stanovanje? In tudi te pečkè dobivam na Stritarjevo ime, a ne na svoje, ker opravljam delo namesto njega, ki tacih stvari nij tako vaje. Saj veš, kako je na svetu: bog je velik, človek majhen! Vidiš, tako se pita prokleti izdajica slovenskega naroda!

Nekaj zeló resnega bi Te rad vprašal. Ali je tržáška čitalnica iz Maribora od Tomšiča in Zarnika dobila kaj natisnenega, naj se dalje ne naroča na „Pavliho“? To sem na Dunaji zvedel baš na Preširnovi svečanosti dan od necega človeka, ki je moj znanec, in bil je v Mariboru takrat, ko je „Narod“ najhuje divjal ná-me. To mi je tako hudo delo, da uže teden dnij nobeno noč nijsem zaspal! Tomšič, moj nekdanji prijatelj, kateremu sem toliko pisal za „Narod“, in kateri me pozná, ako hoče, kakor me Ti poznaš, bil me je zgrabil prvi ter edini izmej vseh slovenskih novín. A bodi si to, ker je bilo javno, mit „offenem Visier“, kakor se govori; nego če je delal res tudi zavratno, to je žalostno! Da je bil dr. Zarnik zeló razkačen, to rad verujem, in vedel je tudi zakaj ter v skrivnem kotu svojega srca čutil, da je zaslužil. Pripoveduje se, da je plakal, ko je videl karikaturu svoje podobe. Njemu torej vse in rad oprášam. Drugače je s Tomšičem! Ko so me novine poslednjič najhuje trgale in dunajski slovenski mladeniči me srečavali, gledáje v tla — toliko da nijso pred menoj pljevali — takrat jaz nijsem imel ob čem živeti. Sapienti sat!

Kar se dostaje „Zvona“, zvedi, da prestane izhajati. Še eno številko dobodete in potlej mir besedij! Da „Zvon“ o tem do zdaj nij črhnil naravnost, posebno v zadnjem listu besedice, to je Stritarjeva tajna. V prihodnjem listu vzame slovó od čitateljev, in tam ob kratkem pove svoje misli. Saj Ti sam vidiš, ali se je zdaj vže opirati na slovensko čitateljstvo ali ne? „Zvon“ je do zdaj imel toliko naročnikov, da bi še bil izhajal; nego kdo vé, koliko jih odpade z novim letom, posebno kar so ga tako okidali po novinah? Koliko je ljudij, ki bi ga radi čitali, samo naročiti se ne bi drznili sè strahú od veljavnih mož! Taka je stvar, in mi jo poznamo, ker se z njo borímo.

Prosim Te, da o vseh mojih zasebnih stvaréh nikomur ne zineš besedice, ker to je odločeno samo Tebi. Oprosti, da Ti uže poprej nijsem odgovoril. Ti ne veš, v kacic situvacijah sem bil! Prejmi srčno zahvalo za trud, katerega si imel z razprodajo „Pavlihe“ in za novce, katere si mi tako prijateljski redno pošiljal!

Pozdravi vse prijatelje in posebno tudi Krsnika¹, kateremu blagovoli povedati, da sem prejel list o smrti njegove Olge! A najlepše pozdravlja Tebe in Tvojo gospó

Tvoj stari prijatelj

Levstik.

III. Rudolfsgasse 34.

2.

V Ljubljani 17. 4. 72.

Dragi prijatelj!

Tvoje drago mi pismo ni bilo edino, ki mi je došlo zaradi izkaza vplačil; izpuščenih je bilo le 5 imen, pa dobil sem 4 reklamacije. Kdo je vse homatije kriv, zvedel si po številki „Sl. N.“ od 16. t. m. — To Ti bodi v malem dokaz, kakošne ljudi imamo pri listu; sploh pa Ti kaže ves „Slov. Nar.“ v poslednjem času, kakim rokam je izročeno vodstvo glasila slovenskega razumništva! Jaz sem vednih sitnosti in zadreg s temi ljudmi tako sit, da me najbolj mika, vse skupaj popustiti. Če se ne varam popolnem, trdil bi, da velika večina delničarjev ni nikakor s postopanjem „Sl. N.“ zadovoljna; če ravno ljudje javno ne kričé zavolj tega, čuje se sem ter tja dosti odločen glas o tem; „Sl. N.“ zdaj ni več, vsaj ne bi smel biti — po mojem mnenji — organ male frakcije onih mefistov, ki vse negirajo². Ker je prešel v last društva, v katerem so zastopane razne politične barve slov. narodnjakov, moral bi se list po tem ravnati in brigati se samo za sveto našo skupno reč, na strani pustivši vse te gnjusne osobnosti. Če tega nesmiselnega ravsa in kavsa pri nas ne bo skoro konec, bogme, da pojde vse na dvoje. Prav izvrstno pripravljamo se takó na sprejem . . . naših gospodov sosedov na jugu in na severu!

Z našim društvom³ pa je takóle: pravila prišla so ta mesec z Beča, kjer so toliko časa ležala zato, ker je bil neki referent bolan; zoper društvo nima vlada ničesar, le pravila morajo se nekoliko po navadni šabloni premeniti. Upajmo, da bo skoro kaj, pa da pojde potém — (po dovoljenji) hitreje izpod rok. Če se bo htelo to doseči, treba bo pač stvar ináče zgrabiti.

¹ Trgovec Ferko Krsnik, član tržaške čitalnice, bil je tudi eden izmed Levstikovih zaveznikov zoper „Triglav“ l. 1864 ter si tudi dopisoval z njim. Ali se tam ni ohranilo nič Levstikovega?

² Vošnjak, Jurčič in drugi „mladi“. Glej Vošnjak, Spomini II., str. 183.

³ Društvo „Narodna tiskarna“, ki je imelo nalogo, da ustanovi v Ljubljani tiskarno, tako da bi se „Sl. N.“ lahko preselil iz Maribora v Ljubljano. Gl. Vošnjak II., str. 174 in Prijatelj, Kersnik I., str. 189 sl.

Vrlo pametno bo, če hočeš poslati ob enem s svojim deležem plačilo tudi za gospode Truden, Kastelic, Kurent in Tomšič, pa makar tudi za druge, ki še niso plačali — bo meni nekaj dela prihranjenega. Zato Ti že kar naprej reče „boglonaj“, Tebe in druge Tržaške prijatelje (Jesenko) pozdravljajoč Tvoj Grasselli.

3.

Ljubljana 16. (1.) 873.

Dragi prijatelj!

Ako je Trstenjak pisal o 540 naročnikih, je to tako razumeti, da do novega leta nij bilo več plačanih. Kdor pa naše razmere pozna, ve, da slovensko občinstvo nikoli o pravem času pred novim letom ne pošilja naročnine, ampak v prejšnjih letih, kakor je iz knjig razvidno, do novega leta nij več kakor 200 do 300 plačalo. Celi mesec januar in februar pošilja se naročnina; zato se list samo tem starim naročnikom ustavi, kateri ga nazaj pošljejo ali direktno pišejo, da izstopajo. Tako se je ravnalo vsako leto in tudi letos in jih je res bilo kakih 40 do 50, večidel duhovniki, kateri se retournirali list. Namesto teh je pa blizo 200 novih naročnikov pristopilo in če tudi do danes še niso vsi stari naročniki poslali naročnine, dobivajo vendar list in se kakor skozi prejšna leta smatrajo za naročnike. Končno pa vsi plačajo, nekteri celó prosijo, naj jih čakamo na naročnino.

Seveda bi dobro bilo, ko bi že tak red pri nas bil vpeljan, da s 1. vselej samo ti liste dobivajo, kateri so plačali. Pa to pri nas še ne gre. Če enkrat na 1200 naročnikov pridemo in mislim da v 1 letu se to utegne zgoditi, potem tudi pri nas lahko odločnejše postopamo.

Zdaj se vedno nekoliko čez 1000 Narodov razpošilja in pride vsaki dan 10 do 20 poštnih nakaznic, tako da bodo menda do sredi februarja vsi plačali.

Kar se Trstenjakovega čudnega obnašanja proti Narodu tiče, je mož nekoliko razžaljen, da mi na vse strani neodvisno postopamo in da nismo hoteli v Razlagov rog trobiti, ko je krivo zapel. Nekoliko pa ga ženira, da za „Zoro“ ne more dobiti nobenega poštenega sodelavca, med tem, ko je naš listek preskrbljen za 10 „Zor“.

Mož je prestar za izdavanje lepoznanšk. lista in bi to moral mlajšim močem pripustiti. Morála je dobra v molitvenih knjigah, pa v kratkočasnem branji se nam studi. „Zora“ je še dosti slabejša od nekdanje Čbele, tedaj smo v beletristiki srečno za 15 let nazaj prišli, namesto naprej.

Pošljite nam včasih kako notico. Sicer nam ne manjka gradiva, kakor vidite iz lista, pa več je ranovrstnih novosti, tem bolj dopada časopis.

V Ljubljani zdaj imamo 120 naročnikov, za 40 več od preje. Gorica nam je tudi nove dala, Trst pa ne posebno.

Srčno Vas pozdravljam

Vaš udani

Dr. Vošnjak.

„Narod“ zdaj menda redno dohaja v Trst.

*

Priobčena pisma so bila namenjena Matiji Žvanutu, priljubljenemu trgovcu in uglednemu rodoljubu tržaškemu, ki je umrl 5. avgusta 1881 v Trstu, v 46. letu svojega delavnega življenja. „Edinost“ se ga spomnila 10. avg. 1881 (VI. let, štev. 32) s pristranim nekrologom, v katerem poveljuje značaj in zasluge rajnega takole: „Rajni je bil mož plemenitega srca, bistrega uma in kakor solnce čist rodoljub. Srednje šole je dovršil v Gorici, potem pa se je poprijel trgovine, s katero se je mnogo let v Trstu pečal. Bil je ud mnogih slovenskih društev, rojanskej čitalnici večletni načelnik, podpiral je zdatno naše slovstvo in literarne zavode; pri nesrečnej banki „Sloveniji“ je mnogo zgubil, a to mu ni ohladilo ljubezni do naroda. Užival je splošno spoštovanje, rad je bil v družbi ter popeval slovenske pesmi i napival navdušene zdravice. Kamorkoli je prišel v družbo, vladalo je veselje, donelo petje, bilo je navdušenje. Prijatelji so ga srčno ljubili, ker je bil vedno odkrit, prijazen in milosrčen. Pogreb je bil v nedeljo ob petih popoldne velikanski, vdeležilo se ga je mnogo ljudstva iz vseh stanov . . . Tržaški pevci so mu zapeli pred hišo in v cerkvi „Nad zvezdami“ tako mило in krasno, da je bila vsa množica ganjena . . .“ — Enako tople besede Žvanutu v spomin je napisal „Slov. Narod“ (štev. 182; 12. avg. 1881), ki pravi med drugim: „Matija Žvanut je bil kaj izurjen trgovec, a tako vsestransko izobražen, da tolike izobraženosti nahajaš le redkoma pri kakem trgovcu. Bil je pri vsem tem jako pohleven, rekel bi skoro skromen, tako da se nij širokoustno urival na čelo, niti v javnosti niti v zasebnej družbi. Znal t. j. govoril in pisal je razne jezike ter se tudi rad bavil z njih slovstvom. Jugoslovansko-srbohrvatsko mu je bilo posebno pri srci; nij čuda, da je poleg slovenskih pesnij najrajši popeval srbsko-hrvatske, katerih se je bil privadil ona leta, ko je živel mej Srbi in Hrvati na Ogrskem, v Slavoniji, Hrvatski in zdaj razpuščenej Vojaškej krajini. Zadnje mesece je bil zastopnik

zavarovalnice „Slavije“ v Trstu. Bil je pokojni Matija rodoljub — ne po modi, ampak z dušo in telom. Narodna bila mu je pokojna žena, narodno odgojiti otroka (sina Matija in hčerko Marijo) bila mu je najsvetejša dolžnost. Po rodoljubu smo danes žalovali pred vsem, ko smo ga v obilici spremili k zadnjemu počitku . . .“ In „Ljublj. Zvon“ je prinesel v svoji septemberski številki l. 1881 (str. 578) notico o njegovi smrti: „ . . . Matija Žvanut je bil vsestranski omikan trgovec, plemenit rodoljub, velik prijatelj slovenske leposlovne knjige in blag osebni prijatelj mnogim književnikom slovenskim. Bodi mu blag in časten spomin!“

Z Levstikom sta si bila prijatelja že izza njegovega tajništva pri tržaški čitalnici (1860–1862) ter si ostala prav do Žvanutove smrti. Ohranjenih je iz njune korespondence le sedem listov Žvanutovih Levstiku in pa ena dopisnica. Dasi so iz l. 1870 ohranjeni štirje listi, nimamo med njimi pisma, ki je gorenji list Levstikov odgovor nanj.¹ Kako vestno je Žvanut Levstiku vodil in nadziral razprodajo „Pavlihe“ v Trstu, priča njegov dopis Levstiku z dne 18. 5. 1870:

Ljubi prijatelj! Tvoj „Pavliha“ se tú v Trstu prilično dobro prodaja. Še le včeraj jutro sem tabakarni Ulčerjevi via della Caserma z drugim brojem tudi prvega izročil. Prvi je uže razprodan, a drugi bil bi tudi, da mu je cena 10 nov. kakor prvemu. Za zdaj sem tudi za družega v ceno po 10 dovoljil, da mu pojde izpod rok. Ako Ti je cena po 10 n. zadostna, pošlji bodočega broja svobodno tudi 30 iztisov, sicer pa le deset. — Ko bodem Ulčerji tretji broj predal — pobral bom novce za dva prva ter ti jih poslal. V nedeljo sem bil zopet v Ljubljani, i opazil, da je dohod „Pavlihe“ v našej Ateni pravi dogodjaj, naj uže bodo sodbe o njegovej vrednosti i zadržaji še tako različne. Tvoj „potrébnik“ ali Ribničan obeta postati nova stoječa figura, ter se bode gotovo čedalje bolj prikupil. — Da bi mi ne bilo zopet za moj „Zvon“ List 9 posebno reklamacijo delati, prosim Tebe, da preskrbiš, da ga dobom, i da se mi ga v prihodnje redno pošilja. —

Bog.

Matija.

„Pavliha“ je toliko boljši od „Triglava“ i „Brenclja“ kolikor je Triglav veči od Pavlihe, i Pavliha veči od brenclja.

¹ Z zgoraj objavljenim Levstikovim pismom M. Žvanutu je dobila važna dr. Avg. Žigonova študija: „Prijateljska zgodba iz Levstikovega življenja“ v letošnjem „Slovanu“ (štev. 2–6) dobrodošlo zaključno vinjeto.

Književna poročila

Fr. S. Finžgar: Študent naj bo. Naš vsakdanji kruh. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana, 1915. 80. 80 str. Cena 60 vin.

V 5. zvezek „Zbirke slovenskih povesti“ je urednik Grafenauer sprejel Finžgarjeve dijaške spomine. Imajo svojo vrednost, pozna se jim pisateljsko pero, ki teče gladko vkljub trenutnemu nerazpoloženju, in je karakteristika oseb dosti plastična, vendar bi si želel nekaj drugega z lepo obložene mize pisateljeve. Finžgar je markantna osebnost v naši knjigi; resna samozavest, s katero vrši svoje pisateljsko delo, ga stavi na častno mesto. O tem pričajo tudi te črtice iz dijaškega življenja, ki so prav osebnega značaja in ki imajo kljub vsakdanji snovi pravico, da se jih uvaža kot umetnino v svojem žanru, kot drobno slikanje malega sveta. Pri njih se človek nehote spomni Aleševčevega spisa „Kako sem se jaz likal“, ki je po nekaterih drastičnih prizorih sicer zanimivejši, ki ga pa umetniški Finžgar pač nadkriljuje. Miljé je obema enak in imata oba spisa nekaj istih potez, n. pr. glede katederskih fiziognomij, ki se odlikujejo tu in tam po svoji pedantni nadutosti in pomanjkanju vsakega pedagoškega smisla. Tudi Mencingerjeve „Hoje na Triglav“ sem se spomnil, namreč onega mesta, kjer bohinjski kmet Rok pelje svojega sina Mlekojeda študirat. Tu pa mora objektivni čitatelj priznati Mencingerju prednost. Kakor je on podkoval svojega kmeta, tako nam Finžgar vkljub krepki karakteristiki ni predstavil svojega očeta. Finžgarjevi opisi so poetični, a niso tako neposredni, da bi kar zadišalo po travah in rožah, kadar nam slika narodo. Preumetni so in ne dovolj čuteni in ne gledani s srcem. Začetek teh dijaških spominov je najboljšje obdelan, samó da misli mali Francelj preumetno, n. pr.: „se mu je pa zdelo, da ga je cvilo tisoč vezi in ga povezalo krog in krog in da je jezen kerub, kot ga je videl v zgodbah, dvignil meč pred rajem, iz katerega se je napotil, ter mu velel: trnje in osat ti bo rodila zemlja . . .“ — To je literatura, tako vidi in piše pisatelj Finžgar, mali Francelj pa je vse bolj priprost in naraven deček, njegova fantazija še ni razvita in pri odhodu od doma ne vidi angela in meča, temveč prej polno hruško, ki jo bo obral sosedov Matiče, ne pa on. — Knjižico zaključuje črtica „Naš vsakdanji kruh“, drobno in fino izklesano delce, polno trde realitike in resne ubranosti.

Golar.

Fran Marolt, Slovenske vojaške narodne pesmi. V Ljubljani 1915. Cena kartoniranemu odtisu K 1'50, v platno vezanemu K 1'80.

Lična knjižica, ki nam je napravila veliko veselja, obsega na 71 straneh 42 pesmi in sicer 35 narodnih in 7 umetnih. Vse pesmi so vojaške. — V zbirko nas uvaja koračnica „Slovenski smo fantje“; nato sledijo stare znanke od „štirih rumenih“ vojakov, ki so prišli po fantiča, od „pobiča, starega še le 18 let“, „Kaj si je zmislu naš cesar, naš kralj“, „Al' me boš kaj rada imela“ itd., do pesmi o najlepših bukvicah, o „urlaubarskem posu“. Vmes so markantne naše narodne koračnice: „Regiment po cesti gre“, „Oj ta soldaški boben“, „Tam za laškim gričem“, „Kaj so to za eni fantje“ itd. — Harmonizacija je v obče priprosta, po načinu narodnega petja. En glas poje naprej, eden udari čez, tretji priklada. Izpopolnjeno je pa to prikla-

danje (bas) s prvim basom. V nekaterih pesmih je dal prireditelj basu celo precej samostojen postop, n. pr. „Tam za laškim gričem“, „Oj ta soldaški boben“ itd. Ravno koračnice pa s tem le pridobe na živahnosti. Osobito v zadnji pesmi je drugi bas nekoliko težji, pa jako značilen, ker posnema žalostni glas mrtvaškega zvona. — Drugi del obsega 7 znanih umetnih vojaških zborov: Za dom med bojni grom, Slovo in Novinci skladatelja Volariča, Cesarsko, Naprej zastava Slave itd. — Delo je autografirano, jako lepo izdelano in lično vezano. Lepa zbirka bo dobrodošla vsem, ki ljubijo glasbo, pevskim društvom, šolam, v sedanjem času pa tudi vsem bojevnikom v prostih uricah, zlasti pri stražni službi, v bolnicah, toplicah itd.

Dr. R. K.

„Archiv für slavische Philologie“ prinaša v 3. in 4. zvezku 36. letnika bogato gradivo iz slovanske filologije. N. van Wijk, prvi profesor slavist na Nizozemskem, ima v tem dvejnatem zvezku dva članka: o sekundarni rastoči intonaciji v slovanskih jezikih in o končnicah -ę in -ě v ak. pl. -jo debel in gen. sing., nom. in ak. pl. -jā debel. — Abicht dokazuje, da so se stari slovanski prevajalci grških cerkvenih pesmi trudili v prevodu ohraniti isto število zlogov v posameznih verzih, kar Jagić zanikava. — Dejanović piše o prevodih Gledjeviča, Matić o postanku Rejkovičevega „Satira“. Páta priobčuje in komentira nove prispevke k češki korespondenci Stanka Vraza. Oštir ima etimološke razlage štirih slovanskih besed. To je samo kos poslanega članka, ki ga je pisatelj umaknil, ki pa ga je Jagić, ker je bil že stavljen, vendar priobčil „zur Charakteristik der Kombinationsgabe des wissensreichen jugendlichen Verfassers eines Slovenen“, kakor pravi v opazki pod črto. Ramovš razlaga etimologijo slovenskih besed sraga, tvor, ubogati, Trubarjevih besed „Joug“, „plumbart“, „okorneti“; govori o prehodu $d > r$ v slovenščini in analizira pripovedko o Krsniku (Pajek, Črtice str. 79), pri čemer poda etimologijo slovenske besede Troť.

Med mnogimi ocenami in referati treba posebno opozoriti na kritiko knjige generala Czerliena „Auf Slavischen Spuren“. Iz te kritike se vidi, da imata referent (in Jagić) o zmašilu tega hrvaškega „Žunkoviča“ drugačno mnenje, ko Florschütz, ki je v poskusni poli „Biografskega rječnika“, izdanega od zagrebške akademije, napisal biografijo Czerliena. Ta biografija je nov dokaz, da postaja zagrebška akademija — vedi Bog, kaj. Akademije se znanstveni inštituti in ne torišče za omejeno zelotstvo (pa naj se skriva tudi za papežev hrbet), niti za lažno znanost, ki se skriva za rodoljubno, slovansko masko. —

Dolga je vrsta nekrologov, iz katerih bolj ali manj jasno odseva politična in duševna zgodovina slovanskih narodov v zadnjih petdesetih letih. Umrli je Pavić (* 29. 3. 1844, † 11. 2. 1914), o katerem je znanost komaj še vedela, da živi. Dr. Anna Croiset van der Kop (* 3. 12. 1859, † 18. 4. 1914) je s svojim znanstvenim delom in s svojo energijo dosegla, da se je na Nizozemskem ustanovila stolica za slovansko filologijo. Prvi profesor sicer ni mogla postati, toda za slavistiko na Nizozemskem si je pridobila trajne zasluge. V Skerliču (* 8. 8. 1877, † 15. 5. 1914) so Srbi izgubili znamenitega učenjaka in politika, ki se je posebno trudil, izenačiti srbski in hrvaški književni jezik. Tadija Smičiklas (* 1. 10. 1843 pri Žumberku, † 8. 6. 1914) je bil neumorno delavni predsednik Jugoslovanske akademije; D. A. Ichčiev († 13. 3. 1914) je posvetil svoje delo turškim spome-

¹ O Ramovševi razlagi „Trota“ primeri pr-pombe J. Polívke v „Národopisnem věstniku českoslovanskem“ (V Praze 1916), XI. letnik, str. 237.

nikom za zgodovino Balkana od 14.—19. stoletja. Jaromir Cefakovský (* 21. 3. 1846), znani češki zgodovinar prava, je umrl 16. 10. 1914. Stojan Novaković (* 1. 11. 1842, † 18. 2. 1915) je dolga leta vodil med Srbi znanost in politiko. V. I. Lamanski (* 1833, † 19. 11. 1914) je bil eden zadnjih zastopnikov one generacije ruskih učenjakov, ki so poleg jezika in slovstva raznih slovanskih narodov v enaki meri gojili tudi njih zgodovino in narodopisje. Poleg tega je bil še neizmerno delaven publicist. Neumorno je deloval celih šestdeset let, zato je število njegovih del in razprav veliko, ravno tako različna pa tudi njih vrednost in ocena. Lamanski je bil zastopnik one slavjanofilske struje, ki je delala na to, da bi se ruščina med drugimi Slovani uvedla kot diplomatski jezik. Vrsto nekrologov zaključuje simpatično pisan članek urednika Archiva o Luki Pintarju.

Vojne razmere, ki odsevajo marsikje iz srede znanstvenih gramatičnih člankov (sedaj je skoro nemogoče, dobiti iz tujih dežel znanstveno literaturo), so krive, da Archiv ni mogel prinesiti nekrologov Fortunatova, Korša in Kalužniackega. Iste razmere so tudi krive, da bo moral Archiv izhajati v daljših nedoločenih presledkih.

Dr. J. A. Glonar.

Die slavische Volksseele. — Pod tem naslovom sta izšla v publikaciji „Schriften zum Verständnis der Völker“ (Eugen Diederichs, Jena 1916) dva spisa: urednik Karl Nötzel je napisal študijo o ruskem ljudstvu (str. 1—38), Barwinski pa o Ukrajincih v svitu njih poezije, kjer razpravlja o dumah in Ševčenu (str. 39—67). Vso pozornost zasluži pač Nötzelov spis; zakaj pisatelj si je s svojim skoro 20letnim bivanjem med ruskim ljudstvom pridobil upravičenost, da uvažujemo njegovo sodbo, spopolnjeno iz spisov treh največjih ruskih mož: Dostojevskega, Solovjeva in Tolstega.

Jedro Nötzelovih izvajanj, pisanih v težkem slogu, bi bilo nekako sledeče: Na Ruskem sme biti kdo revež, ne da bi zato moral nehati biti človek. Ruski kmet nas uči, da so človeške napake posledica naše slabosti, ki vendar ne morejo popolnoma uničiti vsega dobrega v nas. Glavni vzrok ruske bede je lahkomišelnost, neinteresiranost ruskega ljudstva za dobrine tega sveta, celó življenje nima primerne vrednosti. Ta nevezanost pa rodi na drugi strani duševno svobodo, ki premaguje na hujše telesne muke, o čemer priča zgodovina ruskega revolucionizma. Ta nepreračunljivost in ponižnost, ki ni neposredna posledica nesvojnosti, izvirata iz ruske vernosti. Ruski človek noče gospodovati nad svojim bližnjim, ker čuti, da se ne da vladati brez greha. Tatarski jarem s svojima posledicama despotizma in nesvojnosti je postavil Ruse pred odločitev: ali umreti kot svoboden mož ali pa živeti kot suženj. In ruski človek se je odločil za hlapčevanje iz poslušnosti do Boga in zvestobe do svojcev; toda tudi v tem stanju si je znal ohraniti svojo duševno neodvisnost, ker se ni dal siliti, da bi delal krivico svojemu bližnjemu. Zato se rusko ljudstvo udaja odvisnosti, da more uiti grehu; ono ne živi v tem realnem svetu, polnem zmedenosti in nasilja, ampak si ustvarja svoj idealni svet, kjer ni gospodarjev in ne hlapcev. Odtod zajemlje moč, da prenaša trpljenje in gleda stoično smrti v obraz; odtod njegova ponižnost in pohlevnost, ker ne pozna častihlepja, ampak se vede vsem ljudem nasproti enako: ruski človek živi kot del celote in ne kot drobec brez zveze. Tu na zemlji uresničuje božje kraljestvo in sicer najprej sam pri sebi. Svojo lastno osebo zastavlja do skrajnosti brez maščevanja in nasilnosti nasproti protivniku, kar nam zlasti dokazuje zgodovina t. zv. razkola v sredi 17. stoletja. Rusi si niso dali ukazovati, kakšno razmerje naj imajo do svojega Boga. V 20letnem boju je najmanj 20.000 ljudi šlo prostovoljno v

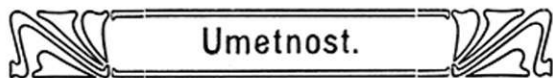
smrt na grmado (samega sebe so sežigali), da si ohranijo versko svobodo; a vodja razkola, Avakum, blagoslavlja in moli za carja, ki razkolnike preganja; žal mu je njegove duše, ker ne uvideva svojega greha . . .

Duševno razpoloženje ruskega inteligenta je drugačno. Priprosti človek udeležuje svoje pričanje predvsem v svojem osebnem življenju, ruski izobraženec pa hoče po svojih idejah umerjati in izpreobračati takoj ves svet. Ruski intilegent čuti vso bedo in nesrečo svojega ljudstva, pripravljen je prinašati zanj največje osebne žrtve; toda praktično pomagati mu ne more, ker tiči preveč esteta, umetnika v njem, ker hoče vse storiti za ljudstvo, a ničesar po ljudstvu.

Po svetovni vojni najde nemštvo najkrepkejšega sodelavca v slovanstvu, osvobojenem ruskega despotizma, zlasti v Rusih. Pridobitve germanskega uma pretvori slovanska duša v doživetja (Erkenntnis — Erlebnis). To je kulturna naloga slovanstva. Germanska znanost odkriva nepojmljivost večnih skrivnosti božjih, ki jih človeški duh potrebuje, da se more nemoteno gibati pri svojem poletu, a človeška duša zajema iz teh skrivnosti spoštovanje pred stvarstvom in ljubezen do vsega živega, opušča vsak napuh in se odreka obsojanju ljudi. Germanstvo je osvobodilo človeškega duha vezi praznoverja, slovanstvo oprostilo človeško dušo napha in sovraštva. Tako se germanstvo in slovanstvo združita ob dviganju k Bogu! —

Nötzlova izvajanja vsebujejo v celoti gotovo resnico: razlika med zapadno in vzhodno Evropo pomenja nasprotje med skrajnim razumom in čustvom. Harmonični napredek človeštva zahteva sintezo razuma in čustva; zakaj enostranski razum vede do duševnega in gmotnega nasilja, enostransko čustvo pa zavaja v mehkužnost in brezdelico. Oboje je škodljivo. Germansko-romanski zapad je poln materialističnega svetovnega naziranja, slovanski vzhod priznava altruizem kot eno glavnih gibal v razvoju človeštva. A to je nesporno, da vsa gospodarska in umska kultura ne more trajno zadovoljiti in osrečiti človeškega rodu, ako ne vrholi v končnem cilju, ki je in ostane: ljubezen, dobrot, pravičnost — same npravne lastnosti!

Dr. Lončar.

XII. umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu. Pêle-mêle slik s precej nesimpatičnimi kontrasti z ozirom na pojem umetnosti. Pa bi se dalo in z vzrokom s to razstavo ogniti že precej sterilni razstavljalni tradiciji. Ljubljana je polna tujcev in je prav, da je Jakopič priredil razstavo, le aranžma bi bil drugi umestnejši. Tuji gostje naših knjig ne znajo brati, v gledišču nastopa Asta Nielsen, Joe Deeb, Psylander in drugi internacionalisti, vzhajajočo zvezdo Rijavca smo dali v Zagreb, ko so že tudi drugi tam, pogovarjati se znamo po nemško z vsemi, tako da res ni lahko opaziti kakšnih etnografičnih posebnosti. Podob in kipov je pa iz zadnjih in prejšnjih časov vendar nekaj in zbirka dobrih stvari s primerno ilustrirano in popisano knjižico bi bila umestna in končno še posrečena stvar. — Ko sem si razstavo ogledal, sem na to mislil, ker sta med 122 razstavljenimi stvarmi dve tretjini čisto odveč, oziroma po gornjem deloma etnografsko, popolnoma egalni, deloma umetniško manjvredni. Zato bi vzel le kar je dobrega, ali pa pritegnil poznana, starejša dela. Krivice bi bilo s tem malo storjene, saj v Sodni ulici ali v Narodni

knjigarni so leto in dan v izložnih oknih „umetniže“ na ogled brez vstopnine; tu so tudi na boljšem mestu, ker na razstavi jih pregledaš in kot staro slabo znanstvo omalovažuješ. —

Jakopičev krog seveda daje razstavi edini pomen in brez tega si je razstavo tudi težko misliti, ker med naraščajem je kipar Dolinar edina moška izjema; resen, priden delavec, je pripomogel, dasi najmlajši, s svojimi kipi in kipci razstavi do dekorativnega učinka. Jakopičeva dela so vedno podkrepitve sicer netiskane pa že dolgo obstoječe monografije o njegovi umetnosti, samosvojestvu, doslednosti, prepričevalni sili, ki vsakega ukloni k tihemu spoštovanju, če že ne k priznanju in razumevanju. Giblje se kakor v risu, pa ne briljira s strašljivimi učinki, ni glasnik dnevnih smeri ne učenih bodočih, ne profesor za aprobirani pouk, je klasik, zgled, pa nedosegljiv, čarodej, ukazujoč stotinam svetlobnih utripov, ki se mu zbirajo pokorno in se vrste v lesketajoče bajne celote, nasičene z nerazložljivo silo privlačnosti in enote. Pendant tej koncentrični umetniški sili je Sternova ekscentrična verva, čigar platna so s silo brzdan element, nasrkan utisov, hipnih misli, ki prehitevajo in odrivajo druga drugo in se enako hipno zgrinjajo v bežne celote, da tem močnejše zašume in zableste. — V toku tega dvojnega stanja je tako naravnost galerijsko zaokrožena navidez mirna „Magdalena“, kakor akt „Po kopelji“ ali ostala dva akta. Mirna oaza nasproti tem gorkim tlom je par Vavpotičevih del, tako n. pr. „Potret otroka s psom“, ki ga štejem med Vavpotičeva najboljša dela, s svojo priprostostjo rešitve, lahkotnostjo, barvnim učinkom, kljub par indiferentnim, celo neinteresantnim partijam. „Judenburg“ je malce jedek, pa za veliki format dobro obvladan motiv; bolj galanta nego slikarja kaže „Dama na konju“, „Dama z otrokom“ pa skoro pregorečega razvozljavca plenernih stoterosti. — Jama ne bo zameril, če se zasuknem okrog njega z golim stavkom; usledina njegove umetniške izpovedi se je pobavila z ljubljanskimi motivi, kar je pri popolnem pomanjkanju redut iz Ljubljane zahvalno sprejeto in potrebno delo. — Žmitek trdovratno vztraja pri svojih manjrah ter zliva nad seboj nevoljo; odrekati mu vse, še ne gre, vsega razstaviti bi mu pa ne pripustil. Morda tudi Tratniku ne njegovega „Sejalca“, ker tudi on spada med zakrknjene interniste, dobro si v svesti, da mu sile izraza ni mogoče pihniiti s površja te ali one zunanje napake iz predmeta, v katerem je sicer podkovan; vendar mi je „Sejalec“ iz principa bolj všeč nego „Skice“ k temu in temu, ki sumljivo diše po samih planih vedno pričakovanega rojstva. Smrekarjev „Svetnik“ in „Vešče“ sta izborni radirungi, „Amba“ neprehvaljiva karikatura, kdor karikiranca pozna; druga njegova grafična dela so napeta cinizma, satire, fantastičnosti in humorja, vendar obstoja neskladnost med temperamentno, iznajdljivo fantazijo in flegmatično formo izraza. Tratnikov in Smrekarjev antipod je Gaspari, mojster-eksternist zaokroženih, lahkih kompozicij ubrane zunanosti in motivov brez zamere. — V katalogu je označenih devet števil z deli Šantlja; radirunga „Iz Rovinja“ je zelo dobra, „Aškerc“ kvalitativno nekaj čisto nasprotnega v tej tehniki, še večji kontrasti leže med oljnatimi slikami, so kakor slučajen konglomerat vseh naziranj in nobenega prepričanja. Interesantni so akvareli Stern-Kleinove. — Kiparja Dolinara sem že omenil in priznati se mu mora polna cena; njegova razstavljenjena dela so brstje pričujoče, da se deblo, iz katerih se tako bujno in močno vzrastla, samo od sebe okrepi in plodno ohrani. — Izmed vsega tega navedenega dela, naziranja, prepričanja, tehnike bi za razstavo izbral in če bi od koga ostalo samo eno, dvoje del, bržčas še to izpustil.

I. Zorman.

Petdesetletnica Smetanove „Prodane neveste“. Čehi so dne 30. junija t. l. slavili znamenit jubilej: 50. rojstni dan Smetanove komične opere „Prodane neveste“ na odru v Pragi. Smetanova opera je dandanes že last vseh kulturnih narodov, saj jo pojo vedno iznova ter vedno z največjim uspehom na Nemškem, Ruskem, Francoskem, po vsej Avstro-Ogrski, v Ameriki in kdo ve kod še vse. Friderik Smetana je bil prvi moderni češki glasbenik, ki je podal svetu polnoveljavno legitimacijo češkega naroda do lastnega narodnega in kulturnega življenja.

Kakor so češki znanstveniki prisilili celo narodne nasprotnike k spoštovanju češkega duha, tako so Smetana in za njim Dvořak, Fibich i. dr. prisilili svet, da spoštuje češko srce. Zato seza Smetanov pomen daleč tja na politično polje in preko okvira glasbene umetnosti. S „Prodano nevesto“ so stopili Čehi kot narod v svetovno opero, a izkrciti so si morali ta korak sami. Ravnatelj in pisatelj Fr. Ad. Šubert je moral l. 1892 priti z vsem opernim ansamblom Narodnega divadla na glediško in glasbeno razstavo na Dunaj ter tam uprizoriti „Prodano nevesto“. Celih 26 let stara „Prodana nevesta“, dobro znana že v Parizu in Petrogradu, je bila Dunaju še vedno — novost. Dosegla je seveda tudi pred dunajskim občinstvom in kritiko vzlic češkemu besedilu zmagovit uspeh. Opero je sprejelo nato dunajsko gledišče ob Dunajščici v svoj repertoar ter jo pelo petdesetkrat zapored. Nato šele jo je sprejela pod svojo streho tudi Dvorna opera. V Ljubljani je bila Glasbena Matica, ki je dne 15. decembra 1892 na svojem koncertu v deželnem gledišču pod dirigentstvom M. Huba da prvič izvajala uverturo „Prodane neveste“. Lj. zvon je poročal v 1. št. l. 1893 o tem koncertu ter o vseh Smetanovih opernih in simfoniskih delih.

Že za sezono 1893/94 stojita na repertoarju slovenskega gledišča tudi Smetanovi operi „Prodana nevesta“ in „Poljub“. To je bila pač zasluga Fr. Gerbiča, takratnega kapelnika naše mlade opere. In res se je uprizorila „Prodana nevesta“ prvič na našem odru, v prevodu Antona Funtka, dne 15. februarja 1894. Šele dunajski uspeh Prodane neveste je torej odprl oči in ušesa tudi Ljubljani, ki še doslej v glediški literaturi ubira svoje korake zvesto po sledovih Dunaja ter se dosledno upira vplivu Prage. Pri slovenski premijeri „Prodane neveste“ so peli gdč. Leščinska Marinko, g. Beneš Janka, g. Vasiček Kecal, g. Pavšek Vaška; v ostalih vlogah pa gg. Polakova, Nigrinova, Řichova, Noll, Štamcar, Rus in Perdan. Opero so v tej sezoni ponavljali v popolnoma razprodanem gledišču še dne 21. in 23. februarja, 1., 7., 16. in 31. marca: v poldrugem mesecu torej sedemkrat zaporedoma! — V poznejših sezonah je uprizorilo naše gledišče le še „Smetanovi operi „Poljub“ in „Dalibor“ ter je izvajalo uverturo Smetanove „Libuše“; Glasbena Matica pa je izvajala Smetanovi simfoniji. Že 15. novembra 1891 so na našem odru uprizorili tudi opero „Poljub“ in jo ponovili l. 1895 in 1905. In prav značilno je, da so delali zanjo reklamo zopet z naglašanjem, da je tudi „Poljub“ repertoarna točka dunajske opere. Dejstvo, da je bil „Poljub“ na repertoaru praškega Narodnega divadla in vseh čeških gledišč že nad 20 let, Ljubljančanom ni imponiralo. No, vsekakor „Poljub“ se na našem odru ni vzdržal, dasi so ž njim v poznejših sezonah pokušali iznova. „Dalibora“ se prvič peli 10. nov. 1899 in potem ponavljali še v več sezonah. Popularnost „Prodane neveste“ pa je rasla od sezone do sezone; ni ga menda izobraženca med Slovenci, ki bi ne bil slišal te opere že opetovano in vsako pot z novim veseljem. Med vsemi operami je na našem odru dosegla „Prodana nevesta“ od l. 1894 do l. 1912 gotovo največ repriz in je morda nudila tudi največ učenja.

nega užitka. Zato pa se ob jubileju njene petdesetletnice spominjamo s hvaležnostjo njenega avtorja, hkratu pa vseh tistih umetnic in umetnikov, ki so nam razveseljevali srca in duše s prepevanjem „Prodane neveste“. Enkrat je bilo ... Ali bo še kdaj? Naj bi bilo kmalu in zopet tako lepo kot nekdam! F. G.

Razno.

Sedemdesetletnica Jaroslava Golla. Julija meseca t. l. je praznoval dvorni svetnik Jaroslav Goll svojo sedemdesetletnico. Znamenitega češkega zgodovinarja se spominjamo tudi Slovenci, v prvi vrsti njegovi hvaležni učenci. V mladosti pesnik se je pozneje posvetil zgodovinski vedi, ki ji je služil kot znanstvenik in šolnik. Njegovo ime je postalo znano, ko se je uspešno udeležil t. zv. rokopisnega boja. V zgodovinski znanosti se je zlasti zanimal za ono dobo češke preteklosti, ki je s svojimi idejami pravzaprav aktualna tudi v sedanosti: verska sekta čeških bratov. Širši nečeški javnosti je pač znan zadnji škof te bratovščine, veliki padagog Komenský, manj znan je pa njen verski učitelj Peter Chelčický, ki je s svojimi verskimi nazori vplival tudi na Tolstega. S proučevanjem te kulturno in literarno najvažnejše dobe češke preteklosti je Goll dostojno nadaljeval začetno delo „očeta domovine“ Palackega. Kot šolnik je vzgojil vso mlajšo generacijo čeških zgodovinarjev s svojo kritično metodo. Nas Slovence utegne zanimati okolnost, da je Kosovo „Gradivo“ pohvalil ravno zaradi kritične izdaje. Naj bi bilo usojeno odličnemu znanstveniku in učitelju doživeti še mnogo let v telesni in duševni jakosti!

Dr. Lončar.

„1000 najkrásnějších novell světových spisovatelů“ se imenuje biblioteka, ki jo izdaja Jos. R. Vilímek v Pragi in jo ureja ter jo z literarnimi uvodi opremilja Fr. Sekanina. V 97. zvezku te knjižnice nahajamo poleg enega prevoda iz nemščine in dveh iz francoščine prevod črtice Fr. Ks. Meška „Vira“ iz zbirke „Mir božji“, ki ga je priredil znani prevajatelj iz slovenščine Jos. Páta. — V prejšnjih zvezkih te biblioteke nahajamo sledeče prevode iz slovenščine: Ivan Cankar „Kamarád Severin“ (zvezek 16.), Ivan Tavčar „Soror Pia“ (28), Vojeslav Molè „Dolenjska legenda“. V istem založništvu sta izšli v češkem prevodu J. Mettlerove Cankarjevi knjigi „Križ na gori“ (Križ nad horami), „Potepuh Marko in kralj Matjaž“ (Tulák Marko a král Matyáš). — Razen Vilímka je izdal tudi Jan Otto več prevodov iz naše novejšje beletrije. Tako širita oba najznamenitejša praška založnika med češkim občinstvom umevanje za slovensko knjigo in želeti je, da se tudi med nami vzdrami večje zanimanje za krasno se razcvitajočo češko literaturo. Feljtoni naših dnevnikov najdejo v njej mnogo, kar bi „vleklo“ tudi naše razvajeno občinstvo.

— in —

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4 1/2 %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad nad K 900.000.—.
Hranilne vloge nad K 20,000.000.

:: :: **Ustanovljeno leta 1881.** :: ::

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Koncem leta 1915 je imela vlog . . . „ **48,500.000.—**
Rezervnega zaklada „ **1,330.000.—**

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₄ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti **5%**, izven Kranjske pa proti **5¹/₄%** obrestim in proti najmanj **1%** oziroma **³/₄%** odplačevanju na dolg.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Sumavskvi. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K. 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Zupančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.